

‘Ik geloof dat ik homo ben’.

Overeenkomsten tussen christelijk en seculier
gefundeerde afwijzing van homoseksualiteit.

Bachelor Scriptie
Janine Hogendoorn
4163079

Bachelor Scriptie

‘Overeenkomsten tussen christelijk en seculier gefundeerde afwijzing van homoseksualiteit’.

Student:	Janine Hogendoorn Studentnummer: 4163079 Email: j.g.hogendoorn@students.uu.nl Faculteit Geesteswetenschappen Taal- en Cultuurstudies Hoofdrichting: Religie en Cultuur
Begeleider	L. L. Schrijvers l.l.schrijvers@uu.nl
Tweede lezer	M. T. Frederiks m.t.frederiks@uu.nl

Inhoudsopgave

Dankwoord	4
Hoofdstuk 1 Inleiding	5
§ 1. Aanleiding	5
§ 2. Onderzoeksvragen	5
§ 3. Context	6
§ 4. Onderzoeksopzet.....	9
§ 5. Definities.....	9
Hoofdstuk 2 Christelijke gefundeerde afwijzing homoseksualiteit.....	11
§ 1. Het conservatieve standpunt over homoseksualiteit	11
§ 2. Interpretatie	13
Hoofdstuk 3 Seculier gefundeerde afwijzing homoseksualiteit.....	19
§ 1. Casestudies	19
§ 2. ‘Een vent met een vent, dat hoort toch niet?’	19
§ 3. ‘Hij begrijpt niet dat ik zo ben’	22
§ 4. ‘Ik wil het niet zien’	23
§ 5. Viezigheid en gender in de christelijke voorbeelden	24
§ 6. Geaardheid in de christelijke voorbeelden	26
§ 7. Gedrag in de christelijke voorbeelden.....	26
Conclusie	28
Summary	31
Bibliografie	33

Dankwoord

Met dit dankwoord wil ik me richten naar allen die geholpen hebben bij het tot stand komen van deze scriptie.

In de eerste plaats richt ik dit dankwoord aan mijn scriptie begeleider Lieke Schrijvers. Dankzij haar flexibiliteit en haar toestemming om tijdens de zomervakantie mij te begeleiden, heeft zij het mogelijk gemaakt deze scriptie tot een goed einde te volbrengen. Met name haar raadgevingen en adviezen over nuances en bewoordingen hebben mij ontzettend geholpen.

Daarnaast wil ik mijn vriend Floris bedanken voor zijn onbegrensde geduld, vertrouwen en betrokkenheid. Ook 'De Kampers' zijn met hun welkome afleidingen en intellectuele bijdragen van onschatbare waarde geweest.

Ten slotte een speciaal woord van dank voor mijn ouders. Zij bleven mij steunen bij het studeren, ondanks de financiële consequenties en het feit dat ik tijdens tentamenweken zeker niet altijd een sociale, vriendelijke dochter was. Bovenal wil ik mijn moeder bedanken voor het feit dat zij elke keer onvermoeibaar klaar stond om opnieuw een paper na te kijken. Zonder haar had ik mijn diploma niet gehaald.

Hoofdstuk 1 Inleiding

§ 1. Aanleiding

Na het afronden van mijn middelbare school verliet ik het plattelandse, overwegend protestantse dorp Lopik. Dat betekende voor het eerst zelf wassen, koken en wonen in een stad waar gelovigen een minderheid vormden. Daar ontmoette ik Martin. Nadat we elkaar twee maanden kenden, kwam het hoge woord eruit: hij was homo. Dat wisten wij, maar zijn gereformeerde familie niet.

Martin was de eerste homo die ik leerde kennen. Hij vond het spannend om dit aan mij te vertellen, omdat ik christelijk ben en hij niet wist hoe ik zou reageren. Nadat hij uit de kast kwam, volgden er in korte tijd drie mannen uit mijn christelijke kring die deelden dat ook zij op mannen vielen.

Wat mij opviel, is dat elk van hen op een andere manier de relatie tussen geloof en homoseksualiteit lijkt vorm te geven. Waar de één besluit voor altijd alleen te willen blijven omdat hij gelooft dat dat is wat de Bijbel van hem vraagt, is de ander van mening dat een relatie met een andere man prima te rijmen is met het christelijk geloof. De derde blijft zijn beslissing tot op de dag vandaag uitstellen. Martin heeft de kerk definitief de rug toegekeerd. Voor hem is zijn seksuele identiteit volledig verbonden met wie hij is en als de Bijbel hem verbiedt zichzelf te zijn, hoeft het voor hem niet.

Dit zijn slechts vier voorbeelden van hoe christelijke mannen met hun homoseksuele geaardheid om kunnen gaan. Dit betreft niet eens de uiteenlopende reacties die zij kregen vanuit hun christelijke kring, waar reacties variëren van het volledig accepteren van homoseksuele relaties tot homoseksualiteit bestempelen als zondig.

Toch waren het bij hun verhalen niet alleen de reacties uit de christelijke hoek die mijn aandacht trokken. Want ook de reacties van hun niet-gelovige vrienden of familie waren absoluut niet unaniem positief. Zij zijn niet de enige met dit soort ervaringen. Vele homoseksuelen durven niet uit te komen voor hun geaardheid omdat ze bang zijn voor afwijzende reacties van hun omgeving (Pardoen, 2000). Eveneens komt er geregeld in het nieuws dat vermeende homoseksuelen op straat uitgescholden of zelfs mishandeld worden (Buijs, Hekma, & Duyvendak, 2009, p. 34). Het veroordelen van homoseksualiteit lijkt zich niet te beperken tot een tijdperk, land, leeftijdscategorie of geloofsgemeenschap. Ik begon mij af te vragen uit welke argumenten de christelijk gefundeerde afwijzing van homoseksualiteit bestond. Daarnaast wilde ik te weten komen op grond waarvan niet-gelovigen homoseksualiteit afwijzen en in welk opzicht deze twee argumentaties overeenkomen.

§ 2. Onderzoeksvragen

Deze scriptie wil een aanzet doen om homonegatieve en homofobe retoriek uit het christelijke en het seculiere discours in kaart te brengen aan de hand van een aantal voorbeelden. In plaats van dit als twee totaal verschillende verwoordingen te beschouwen, ligt de nadruk op de overeenkomsten tussen deze redeneringen. Daarnaast focust het onderzoek zich op Nederland, een context die nader toegelicht zal worden in de volgende paragraaf. Concreet is daarom de hoofdvraag:

Wat zijn de overeenkomsten tussen uitspraken gebaseerd op christelijke en seculiere retoriek waarbij homoseksualiteit wordt afgewezen in het Nederlandse publieke debat?

Om antwoord te krijgen op deze hoofdvraag zijn de volgende deelvragen opgesteld.

Ten eerste: Welke verwoordingen worden door christenen gebruikt om homoseksualiteit af te wijzen en hoe worden deze weerlegd?

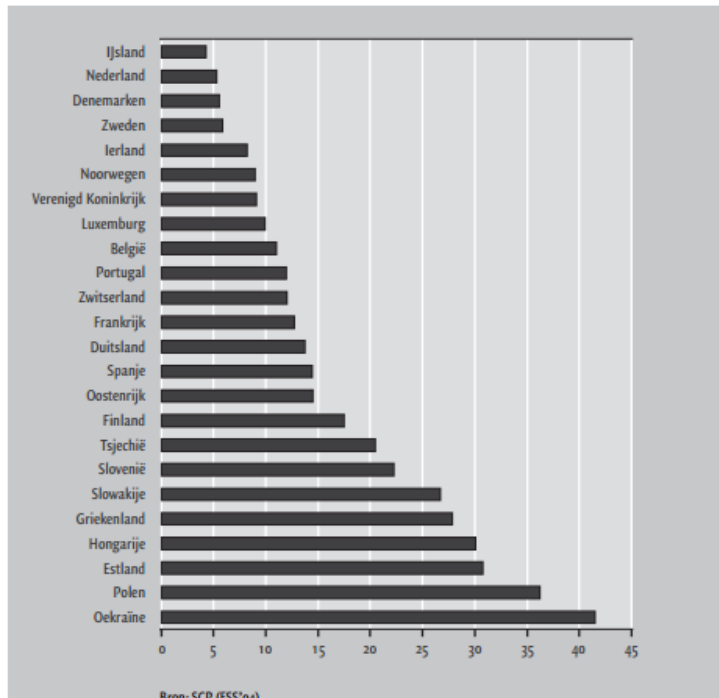
Ten tweede: Welke overeenkomsten worden in de voorbeelden uit de seculiere, publieke uitspraken over homoseksualiteit gevonden?

Ten derde: Wat zijn de overeenkomsten tussen deze voorbeelden van christelijke en seculiere verwoordingen?

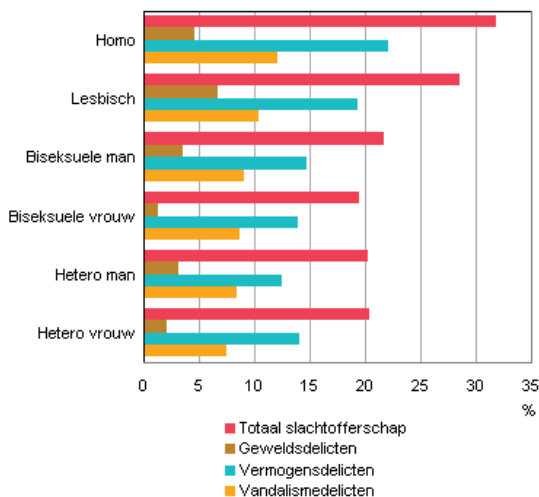
§ 3. Context

Nederland loopt in de wereld voorop als het gaat om gelijkberechtiging van hetero- en homoseksuelen. Nergens zijn rechten voor homoseksuelen al zo lang wettelijk vastgelegd als in Nederland. Het land staat daarom over het algemeen bekend als homotolerant. Dit beeld wordt bevestigd door bevolkingsonderzoeken waaruit blijkt dat Nederland goed scoort op het gebied van homoacceptatie (Keuzenkamp, 2007, p. 29). Onderstaande tabel geeft de onderzoeksresultaten uit 2004 van het Sociaal Cultureel Planbureau weer. De tabel laat duidelijk zien dat in Nederland het aandeel dat niet vindt dat homoseksuelen vrij moeten zijn om hun leven te leiden zoals zij dat willen na IJsland het kleinst is.

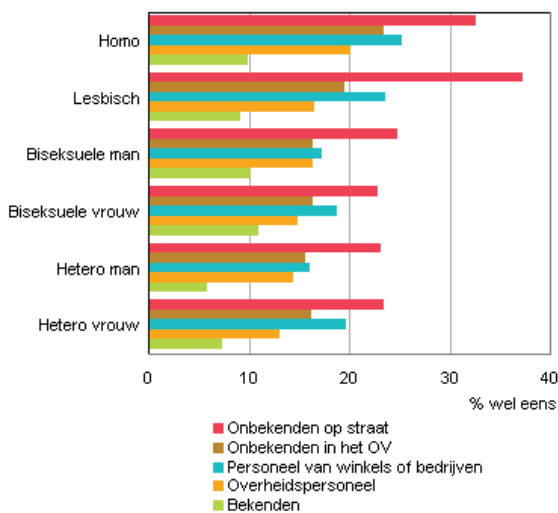
Stelling: 'Homoseksuele mannen en lesbische vrouwen moeten vrij zijn om hun leven te leiden zoals zij dat willen', mening van bevolking van 15 jaar en ouder, 2004 (percentage dat het daarmee oneens is)

Echter, het onderzoek van Keuzenkamp, Bos, Duyvendak en Hekma brengt nuances aan in dit tamelijk positieve beeld van Nederland. Zo staat 22% van de Nederlanders negatief tegenover de mogelijkheid van het homohuwelijk en is 34% tegen gelijkberechtiging van homoseksuelen op het vlak van adoptie (Keuzenkamp, 2007, p. 35). Daarnaast blijkt uit onderzoek van het CBS in 2012 dat homoseksuelen zich vaker dan heteroseksuelen respectloos behandeld voelen. Gemiddeld voelt minder dan een kwart van de hetero's zich wel eens respectloos behandeld door onbekenden op straat, tegen 33% van de homoseksuele mannen en 37% van de lesbiennes. Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat homoseksuelen anderhalf keer vaker slachtoffer van criminaliteit zijn dan heteroseksuelen. Deze en andere resultaten zijn weergegeven in onderstaande tabellen (Moons, 2013).

Bron: CBS

Bron: CBS

Ondanks het feit dat uit de eerste tabel van de internationale vergelijking het beeld kan ontstaan dat Nederland zeer tolerant staat tegenover homoseksualiteit, geeft het onderzoek van Keuzenkamp aan dat dit genuanceerder ligt en homoseksuelen in Nederland zeker niet even geaccepteerd zijn als heteroseksuelen. Het is daarom juist interessant om binnen een land met een tolerant imago als Nederland homonegatieve discourses te onderzoeken.

Er wordt in de wetenschap eveneens getracht om inzicht te krijgen in het profiel van de groep die afwijzend staat tegenover homoseksualiteit. Naast aandacht voor etnische achtergrond en opleiding, gaat hierbij veruit de grootste aandacht naar religie. De relatie tussen religie en seksualiteit is in het algemeen een populair thema binnen de wetenschap, met name de controlerende rol die religie speelt op het gebied van seksualiteit en anderzijds de bevrijdende rol van de secularisering. Het reguleren van seksualiteit wordt gezien als een significante dimensie van religieuze systemen, zoals het christendom, terwijl secularisme wordt geassocieerd met seksuele vrijheid (Woodhead, 2007, p. 247). Dit geldt eveneens voor homoseksualiteit. Onderstaande tabel uit het onderzoek van Keuzenkamp, Bos, Duyvendak en Hekma kan dienen als illustratie van de focus van het wetenschappelijk debat (Keuzenkamp, 2007, p. 58).

Houding tegenover homoseksualiteit naar religiositeit, opleidingsniveau en sekse, bevolking 16 jaar en ouder, 2006 (in procenten)

	helemaal negatief	negatief	neutraal	positief	helemaal positief
kerkelijkheid^a					
1x per week of vaker naar de kerk	12	36	31	17	4
1x per 2 weken of minder	1	9	37	43	10
nooit	1	7	30	46	16

Uit de tabel blijkt dat van de mensen die meer dan één keer per week naar de kerk gaan, 12% 'helemaal negatief' staat tegenover homoseksualiteit, in vergelijking met 1% van de bevolking die nooit naar de kerk gaat. Dergelijke cijfers lijken de stellingname dat secularisme gelinkt is aan seksuele vrijheid en religie aan regels en voorschriften te ondersteunen.

Zo schrijven Ruard Ganzevoort en Anne-Marie Korte: 'In the Netherlands, right wing nationalists call for a 'defense of homosexuals' against 'religious fundamentalist attacks' and claim the acceptance of sexual diversity to be essential for Dutch citizenship' (Bos, et al., 2014, p. 118). In de Nederlandse

samenleving waar elke seksuele oriëntatie steeds meer geaccepteerd lijkt, komt er meer kritiek op religie die traditionele seksuele oriëntaties blijft voorschrijven en homoseksualiteit veroordeelt (Ganzevoort & Korte, 2015). Korte en Ganzevoort maken beiden onderdeel uit van het project 'Contested privates', een project waarin vraagtekens worden geplaatst bij de aanname dat religie een belangrijke factor is in het afwijzen van homoseksualiteit en het secularisme juist zou strijden voor seksuele vrijheid. Er wordt onderzocht waarom deze tegenstelling zo geaccepteerd lijkt in het publieke debat (Bos, et al., 2014, pp. 118-119).

Hoewel het project 'Contested privates' deze tegenstelling bevraagt, is er veel onderzoek gedaan naar afwijzing van homoseksualiteit op religieuze gronden, waaronder het christendom. Een voorbeeld hiervan is het onderzoek van historicus John Boswel naar christelijke visies op homoseksualiteit vanaf het eerste jaar van de jaartelling tot het heden. Ook theoloog Gareth Moore beschrijft in zijn boek 'Question of Truth: Christianity and Homosexuality' welke Bijbelteksten frequent worden aangehaald om homoseksualiteit te verbieden en hoe de interpretatie van deze teksten verschilt van tijd tot tijd. Jack Rogers is eveneens theoloog en beargumenteert dat de Bijbel homoseksualiteit niet verbiedt. Zijn boek 'Jesus, The Bible and Homosexuality' vormt een beschrijving van verschillende Bijbelteksten die veel gebruikt worden in het christelijke discours waarin homoseksualiteit wordt afgewezen. Hij stelt dat elk van deze teksten ook op een homotolerante manier kan worden geïnterpreteerd.

Wat in deze onderzoeken opvalt, is dat de Bijbel hierbinnen een onmiskenbaar grote rol speelt. Om antwoord te krijgen op de vraag waarom er christenen zijn die homoseksualiteit verbieden, wijzen deze wetenschappers naar verschillende Bijbelteksten (Boswell, 1980) (Moore, 2003, pp. 56-84) (Rogers, 2006, pp. 66-88) (Jennings, 2014, pp. 206-221). Hierdoor kan het idee ontstaan dat de argumenten die door christenen gebruikt worden puur religieus van aard zijn en de religieuze bron een verklaring is van het feit dat gelovigen homoseksualiteit kunnen afwijzen. Er wordt niet onderzocht of er externe factoren zijn die een homonegatieve uitleg van de Bijbelteksten in de hand werken.

Echter, de bovenstaande tabel bevat andere informatie, namelijk dat de groep die nooit naar de kerk gaat zeker niet honderd procent 'positief' tot 'helemaal positief' denkt over homoseksuelen. Hoewel dit een aanzienlijk kleiner aantal is dan de groep die 1x per week naar de kerk gaat, staat 8% van de niet-kerkelijke bevolking zelfs 'negatief' tot 'helemaal negatief' tegenover homoseksualiteit (Keuzenkamp, 2007). Mensen die homoseksualiteit veroordelen en mensen die tolerant zijn ten opzichte van homoseksualiteit zijn dus niet van elkaar te onderscheiden door religie of seculariteit. Hoewel er veel aandacht is voor homonegativiteit binnen kerken, zou het verkeerd zijn te veronderstellen dat afwijzing van homoseksualiteit slechts binnen religieuze discourses plaatsvindt. Ook binnen seculiere publieke beeldvorming vindt men vergelijkbare homonegatieve uitspraken.

Deze scriptie wil zowel voorbeelden van christelijke als publieke verwoordingen waarin homoseksualiteit wordt afgewezen in kaart brengen en analyseren. Hierbij ligt de nadruk op de voorbeelden uit de christelijke verwoordingen, welke vervolgens worden vergeleken met casussen waarbij religie geen overduidelijke rol speelt en die dus als 'seculier' worden aangeduid. Het doel is overeenkomsten te vinden tussen deze twee soorten voorbeelden en daarmee een eerste aanzet te geven om aan te tonen dat beide redeneringen niet zover uit elkaar liggen als in het wetenschappelijk en publiek debat wordt geschetst. Nogmaals, bij onderzoek naar waarom religieuzen homoseksualiteit afkeuren, wordt voornamelijk gelet op religieuze argumenten. Daarnaast wordt religie vaak geassocieerd met homofobie en secularisering juist met seksuele vrijheid. Door zowel de niet-religieuze argumenten van christenen als de homofobe uitspraken waarbij religie geen rol speelt in kaart te brengen en te vergelijken, zal worden aangegeven dat beide soorten uitspraken niet tegengesteld zijn, maar met elkaar zijn verweven. Dit onderzoek is

van belang omdat het een einde maakt aan het dualistische denkpatroon waarin religieus en seculier tegenover elkaar geplaatst worden. Deze scriptie heeft daarom twee doelen. Enerzijds te weerleggen dat het christelijke discours zuiver uit religieuze argumenten bestaat en anderzijds meer besef te krijgen dat ook binnen de seculiere verwoordingen overeenkomsten zijn te vinden met christelijke uitspraken.

§ 4. Onderzoeksopzet

Na deze introductie beschrijft het tweede hoofdstuk van deze scriptie vier christelijke verwoordingen om homoseksualiteit af te wijzen. In lijn met hoe het wetenschappelijke debat in het algemeen wordt gevoerd, is hier gekozen om Bijbelteksten uiteen te zetten die gebruikt worden in christelijke homonegatieve uitspraken. In de tweede paragraaf echter, wordt uiteengezet dat het proces van interpretatie van de Bijbel zeer complex is en dat er allerlei andere factoren een rol spelen. Aan de hand van het werk van professor filosofie, gender en cultuur Ludger Viefhues-Bailey wordt dit proces uiteengezet en wordt aangetoond dat externe factoren een belangrijke rol spelen bij Bijbelinterpretatie. Bijbelteksten 'an sich' zijn dus geen verklaring voor de homofobe visie van conservatieve christenen. In de derde en laatste paragraaf van dit hoofdstuk wordt uiteengezet dat er momenteel ook een liberaal christelijke visie is waar de Bijbelteksten die door de conservatieven worden gebruikt, weerlegd kunnen worden.

Het derde hoofdstuk vormt een beschrijving van een aantal voorbeelden van niet-religieuze, 'seculiere' verwoordingen waarin homoseksualiteit wordt afgewezen. De voorbeelden zijn drie casestudies, een televisieprogramma, een analyse van uitspraken op discussiefora en ten slotte het onderzoek naar uitspraken van scholieren over homoseksualiteit. Er zullen drie overeenkomsten aangetoond worden in deze voorbeelden die vergeleken worden met de christelijke verwoordingen zoals die beschreven zijn in hoofdstuk 2. Er zal blijken dat de twee verwoordingen op veel plaatsen overeenkomen en niet zo verschillend van elkaar zijn als in eerste instantie kan worden gedacht.

§ 5. Definities

Allereerst is het van groot belang dat er duidelijkheid bestaat over de termen homoseksualiteit, homofilie, conservatieven en liberalen.

De term homoseksualiteit bestaat uit het Griekse woord 'homois', wat 'gelijk' betekent en het Latijnse 'sexus', wat vertaald wordt met 'geslacht'. Letterlijk betekent homoseksualiteit dus 'van hetzelfde geslacht'. De term is pas laat in de 19^e eeuw voor het eerst gebruikt door Duitse psychologen en in de 20^e eeuw geïntroduceerd in de Engelse taal (Boswell, 1980, p. 42). De term 'homo' werd destijds gebruikt om mannen en vrouwen te beschrijven die bewust waren van erotische voorkeuren voor hun eigen geslacht (Boswell, 1980, pp. 44-45). Hoewel de term 'homoseksualiteit' van oorsprong verwijst naar gedrag, verwijst de term vandaag de dag in Nederland en in de rest van West-Europa over het algemeen naar identiteit. Het gaat hier om gevoelens en gedachten. Hierbij wordt buiten beschouwing gelaten of iemand zijn gevoelens praktiseert en een seksuele relatie heeft met iemand van hetzelfde geslacht. Homoseksualiteit heeft dus betrekking op iemands identiteit, zijn of haar manier van zijn en niet in eerste instantie op daden (Boswell, 1980, p. 48). Dat is zeker niet overal ter wereld het geval. Bijvoorbeeld in Arabische culturen komt het voor dat mannen seksueel contact hebben met andere mannen zonder dat zij zichzelf of hun omgeving hen als homoseksueel zien. Zij zijn geen homo zolang zij een actieve rol in de relatie aannemen, bijvoorbeeld door het penetreren van de partner. In dergelijke gevallen wordt homoseksualiteit veel meer als een tijdelijke fase gezien waar een man uit kan groeien (Buijs, Hekma, & Duyvendak, 2009, pp. 43-44). Het onderzoek van sociaal en cultureel antropoloog Gloria Wekker naar 'mati werk' in Suriname, waaronder voornamelijk vrouwen worden verstaan die zowel seksuele relaties hebben met mannen als met vrouwen, gaf hetzelfde beeld.

Wekker merkt op dat de vrouwen niet zeggen 'ik ben een mati', maar juist 'ik mati': 'Mati' wordt gebruikt als werkwoord in plaats van een zelfstandig naamwoord (Wekker, 1999, p. 127). De vrouwen zien hun seksuele voorkeur als een activiteit, in plaats van een permanent, onveranderlijk onderdeel van hun identiteit (Naezer, 2005, p. 10). Ook binnen streng behoudende, Amerikaanse, christelijke groeperingen wordt er geloofd dat homoseksualiteit een 'ziekte' is waarvan God mensen kan genezen. In Amerika zijn er honderden klinieken en zelfstandige therapeuten actief om homoseksuele mannen en vrouwen te genezen van hun geaardheid (Rooduijn, 2007). Homoseksualiteit wordt binnen deze groepen niet gezien als onderdeel van iemands identiteit, maar als een 'ziekte' waar iemand vanaf moet komen (Jakobsen & Pellegrini, 2004, pp. 81-84).

Gezien deze scriptie zich ook richt op christelijke voorbeelden waarin homoseksualiteit wordt afgewezen, is het belangrijk om bewust te zijn dat men binnen het christendom onderscheid maakt tussen homoseksualiteit en homofilie. Homoseksualiteit verwijst naar seksuele daden tussen mensen van hetzelfde geslacht. Homofilie aan de andere kant heeft betrekking op mannen en vrouwen die verliefde gevoelens kunnen hebben voor iemand van hetzelfde geslacht, maar zich onthouden van seksueel contact. Zij besluiten bewust geen relatie aan te gaan met iemand van hetzelfde geslacht omdat zij geloven dat God een homoseksuele relatie zondig vindt (Cain, 1993, p. 1578).

Overigens is het belangrijk om aan te geven dat deze scriptie exclusief spreekt over mannelijke homoseksualiteit en niet over lesbische relaties, biseksuelen, transgenders etc. De reden hiervoor is dat de Bijbel voornamelijk seks tussen twee mannen afwijst. Het zou niet accuraat zijn om deze teksten zomaar te betrekken op niet-heteroseksuelen. Daarnaast komt mannelijke homoseksualiteit eveneens het meest duidelijk naar voren in publieke debatten. Er zijn dus zowel in het christelijk discours als het publieke discours duidelijke casussen te vinden waarin mannelijke homoseksualiteit wordt afgewezen, waardoor deze goed te vergelijken zijn.

Ten slotte analyseert deze scriptie christelijke verwoordingen waarin homoseksualiteit wordt afgewezen. De christelijke wereld is enorm divers, zo ook de meningen en opvattingen rondom homoseksualiteit en homofilie. Er zijn mensen die op grond van argumenten uit de Bijbel homoseksualiteit accepteren, maar er blijft een grote groep gelovigen die homoseksualiteit bestempelt als zondig. Binnen deze twee uitersten zijn tal van visies mogelijk. Om zonder misverstanden te kunnen spreken over deze twee uiteenlopende standpunten, is gekozen om de termen over te nemen die sociaal psycholoog Jonathan Haidt gebruikt. In zijn artikel 'Morality' refereert hij aan 'liberalen' met wie hij christenen bedoelt die homoseksualiteit tolereren. Onder 'conservatieven' worden christenen verstaan die homoseksualiteit afwijzen (Haidt, 2008, p. 65). Deze termen komen niet zonder beperkingen. Om een voorbeeld te noemen, iemand kan onder bepaalde omstandigheden van mening wijzigen of homoseksualiteit alleen onder bepaalde voorwaarden accepteren. Deze tweedeling moet daarom niet gezien worden als een beschrijving van de realiteit, maar een handvat om christelijke verwoordingen waarin homoseksualiteit wordt afgewezen te onderzoeken. Een tweede beperking is dat liberaal en conservatief heel brede termen zijn die op veel meer vlakken toepasbaar zijn. Zo kunnen bepaalde kerken liberaal of juist conservatief zijn in hun muziekkeuze, over de vraag of vrouwen wel of niet in het ambt mogen of over kinderen aan het avondmaal. In deze scriptie echter worden deze termen alleen gebruikt om de visie van christenen op homoseksualiteit aan te duiden.

Hoofdstuk 2 Christelijke gefundeerde afwijzing homoseksualiteit

Er bestaat een lange traditie van het verbieden van homoseksualiteit binnen het christendom. Een veel gehoord argument is dat de Bijbel het praktiseren van homoseksuele gevoelens verbiedt en homoseksualiteit daarom een zonde is (Viefhues-Bailey, 2010, p. 45). De vraag is welke aanknopingspunten er in deze religieuze bron gevonden worden om homoseksualiteit te problematiseren.

In de Bijbel zijn slechts een handvol teksten te vinden waarvan vermeend wordt dat zij betrekking hebben op homoseksualiteit. Dit hoofdstuk bespreekt er vier, twee teksten uit het Oude Testament en twee uit het Nieuwe Testament. Het verhaal van de steden Sodom en Gomorra is de bekendste of in ieder geval de meest invloedrijke tekst over homoseksualiteit uit de Bijbel (Boswell, 1980, p. 92). Het verhaal van Sodom en Gomorra lijkt op het verhaal uit Richteren 19, een tekst die ook wordt aangehaald om homoseksualiteit te veroordelen, zij het veel minder frequent. Net als in Genesis 19 willen inwoners in Richteren 19 eveneens een gast verkrachten. Door de sterke overeenkomst is gekozen deze tekst niet apart te behandelen. Het tweede voorbeeld zijn de teksten uit Leviticus 18:22 en hoofdstuk 22 vers 13, dit zijn de enige teksten uit het Oude Testament waarin onomstotelijk gesproken wordt over seks tussen twee mannen. In het Nieuwe Testament zijn drie teksten te vinden over homoseksualiteit. Hiervan wordt onder andere Romeinen 1: 26 en 27 besproken. In de andere twee teksten, 1 Korinthe 6:9 en 1 Timotheüs 1:10 staan de Griekse woorden 'arsenkoïtes' en 'malakoi' welke beide in verband worden gebracht met homoseksualiteit. Om niet in herhaling te vallen wordt alleen de tekst uit 1 Korinthe besproken.

§ 1. Het conservatieve standpunt over homoseksualiteit

Volgens de conservatieve visie biedt de Bijbel geen ruimte voor homoseksualiteit. Deze paragraaf bespreekt welke teksten en redeneringen hiervoor vaak worden gebruikt.

§ 1.1 Sodom en Gomorra

In Genesis 19 staat beschreven hoe twee mannen, engelen van God, de stad Sodom bezoeken. Lot, de neef van Abraham, nodigt hen bij hem thuis uit, waarna zijn huis wordt belaagd door mannen die de engelen willen verkrachten. In vers 5 is te lezen hoe de menigte Lot bedreigt: 'Waar zijn die mannen die bij je overnachten? We willen ze nemen!' De engelen zorgen ervoor dat de menigte blind wordt waardoor zij de deuren van het huis niet meer kunnen vinden. De engelen laten Lot weten dat God hen heeft gestuurd om de steden Sodom en Gomorra te vernietigen: 'Er zijn zulke ernstige beschuldigingen tegen haar ingebracht dat de Heer ons hierheen heeft gestuurd om haar te verwoesten'¹. De volgende ochtend worden de steden volledig verwoest door een hemels vuur.

Theoloog Theodore W. Jennings verklaart waarom het verhaal van Sodom en Gomorra kan worden gebruikt om homoseksualiteit af te wijzen. De homofobe uitleg is dat de steden gestraft werden om hun homoseksuele uitspattingen, waaronder het feit dat de mannen van de stad seks wilden hebben met de engelen die God gestuurd had. Er wordt verwezen naar vers 4 waarin staat dat alle mannen uit de stad, 'jong en oud, niemand uitgezonderd', naar het huis van Lot liepen. De gehele mannelijke bevolking van Sodom maakte zich dus schuldig aan dergelijke uitspattingen. Sodom wordt daarom gezien als homoseksueel bolwerk. Uit het verhaal blijkt voor de conservatieven dat God homoseksuele daden niet accepteert en de steden daarom wegvaagt (Jennings, 2014, p. 207).

---

¹ Genesis 19:13

§ 1.2 Leviticus

De enige plaats in de Bijbel waarin nadrukkelijk wordt gesproken over seks tussen twee mannen is in het Bijbelboek Leviticus. Allereerst Leviticus 18:22: 'Je mag niet het bed delen met een man zoals met een vrouw, dat is gruwelijk'. In de Staten Vertaling staat: 'Het is een gruwel in Gods ogen'. Vervolgens staat in Leviticus 20 vers 13: 'Wie het bed deelt met een man als met een vrouw, begaat een gruweldaad. Beiden moeten ter dood gebracht worden en hebben hun dood aan zichzelf te wijten!'. Volgens conservatieven maken deze wetten expliciet duidelijk dat God homoseksualiteit zondig vindt: Hij gruwelt ervan. Het is zo zondig dat men in de tijd van Mozes hiervoor de doodstraf moest krijgen. Hieruit volgt de interpretatie dat een homoseksuele relatie ook vandaag de dag zondig is (Boswell, 1980, p. 145).

§ 1.3 De brief aan de Romeinen

De volgende twee voorbeelden komen uit het Nieuwe Testament. Hierin zijn maar weinig aanknopingspunten te vinden voor mensen die homoseksualiteit willen verbieden. Zo zegt Jezus tijdens Zijn bediening niets dat verwijst naar homoseksualiteit (Jennings, 2014, p. 207). Er zijn echter wel voorbeelden te vinden in de brieven van de apostel Paulus, zoals zijn brief naar de Romeinen. In Romeinen 1 spreekt hij over hoe de mensen van God zijn afgedwaald. In vers 26 tot 27 staat: 'Daarom heeft God hen uitgeleverd aan ontterende verlangens. De vrouwen hebben de natuurlijk omgang verruild tegen de tegennatuurlijke, en ook de mannen hebben de natuurlijke omgang met vrouwen losgelaten en zijn in hartstocht voor elkaar ontbrand. Mannen plegen ontucht met mannen. Zo worden ze ervoor gestraft dat ze van God zijn afgedwaald'.

Historicus John Boswell beschrijft dat conservatieve christenen uit deze tekst halen dat God heteroseksualiteit als natuurlijk ziet en homoseksualiteit als tegennatuurlijk. Uit deze tekst zou blijken dat homoseksuele gevoelens in de wereld zijn gekomen als gevolg van mensen die van God zijn afgedwaald. Het is daarom niet natuurlijk en niet zo bedoeld door God. Een christen die volgens Gods bedoeling wil leven, mag daarom niet toegeven aan dergelijke verlangens (Boswell, 1980, pp. 108-109).

§ 1.4 'Malakoi' en 'Arsenkoites'

Het laatste voorbeeld komt uit 1 Korinthe 6 vers 9 tot 10: 'Weet u niet dat wie onrecht doet geen deel zal hebben aan het koninkrijk van God? Vergis u niet. Ontuchtplegers, noch afgodendienaars, overspeligen, schandknappen noch knapenschenders, dieven noch geldwolven, dronkaards, lasteraars noch uitbuiters zullen deel hebben aan het Koninkrijk van God' (Martin, 1996, p. 118).

Het feit dat dit vers gebruikt wordt door conservatieven om homoseksualiteit af te wijzen, komt door de twee Griekse woorden uit de grondtekst, namelijk 'malakoi' en 'arsenkoites', welke hier in de Nieuwe Bijbelvertaling vertaald zijn met 'knapenschenders' en 'schandknappen'².

Zoals in hoofdstuk 1 beschreven is, is 'homoseksualiteit' een relatief nieuw woord. De term komt daarom niet voor in de Bijbel (Boswell, 1980, p. 92). Desalniettemin worden 'malakoi' en 'arsenkoites' in verband gebracht met homoseksualiteit. In de Staten Vertaling van 1 Korinthe 6 vers 10 zijn de woorden samengevoegd in de vertaling: 'mannen die bij mannen liggen'. Hoe is deze vertaling tot stand gekomen?

'Malakoi' wordt veel gebruikt in de Griekse literatuur en heeft veel betekenissen. Over het algemeen wordt het woord in verband gebracht met luxe en de zachtheid van chique kleding. 'Malakoi' verwijst ook naar zwakheid, lafheid en luiheid, oftewel eigenschappen die door de geschiedenis heen in verband worden gebracht met vrouwen. Het woord is daarom langzaam 'vrouwelijk' of 'verwijfd' gaan betekenen (Dijk T., 2012). Dit is duidelijk terug te zien in The King James Bible waar 'malekoi' vertaald wordt met 'effeminate', oftewel mannen die zich vrouwelijk gedragen. Hoogleraar religiewetenschappen, Dale B. Martin, zet uiteen dat 'malakoi' vanaf de helft van de 20^e eeuw wordt

---

² Knapenschenders en schandknappen worden beiden als pejoratieven voor homoseksualiteit gebruikt.

vertaald als mannen die zich vrouwelijk gedragen en specifiek mannen die de passieve rol van vrouwen in seks overnemen, namelijk zich laten penetreren. Sindsdien is 'malakoi' als synoniem voor homoseksualiteit gaan dienen (Martin, 1996, p. 118).

Hetzelfde geldt voor 'arsenkoites'. Hoewel de precieze betekenis verloren is gegaan, wordt het vandaag de dag door verschillende Bijbelvertalingen vertaald met homoseksualiteit. Dit aangezien 'arsen' vertaald kan worden met 'man' en 'koites' met bed. 'Mannen die met mannen liggen' is volgens de conservatieven daarom een logische vertaling van 'arsenkoites' (Rogers, 2006, p. 70). Door deze woorden te vertalen met homoseksuele daden, is de betekenis van de tekst dat Paulus homoseksualiteit veroordeelt. Homoseksuelen zouden niet toegelaten worden tot het koninkrijk van God.

§ 1.5 Samenvatting conservatieve standpunt

Het generaliserende, conservatieve standpunt kan als volgt worden samengevat. God heeft bij de schepping van de aarde bedoeld dat man en vrouw samen zouden leven. De schepping is daarom begonnen met Adam en Eva, man en vrouw. Door de zondeval is er echter zonde in de wereld gekomen, waardoor de wereld vandaag de dag niet overeenkomt met het originele plan van God. Zo is er ziekte, verdriet en leed. Een dergelijk product van de zondeval is homoseksualiteit (Boswell, 1980, p. 127). Dit is onder andere terug te zien in de tekst uit Romeinen waarin Paulus beschrijft dat omdat mensen afstand hebben genomen van God, men gevoelens kreeg voor mensen van hetzelfde geslacht. Ondanks dat twee mannen gevoelens voor elkaar kunnen hebben, is het niet Gods bedoeling dat zij een relatie krijgen. Het wordt in Romeinen 'onnatuurlijk' genoemd. Homoseksualiteit staat haaks op hoe God de mensheid heeft bedoeld (Olsman & Ganzevoort, 2011, p. 83).

Dat betekent niet dat homoseksuelen per definitie zondig zijn. In de teksten en interpretaties die hier zijn aangehaald, worden voornamelijk seksuele daden met iemand van hetzelfde geslacht als zondig gezien. Zo worden de steden Sodom en Gomorra bestraft omdat de mannen seks willen hebben met de engelen die God had gestuurd. In Leviticus staat dat God het een 'gruwel' vindt als twee mannen met elkaar naar bed gaan. In geen van de Bijbelteksten worden homoseksuele gevoelens veroordeeld. Binnen dit standpunt is het daarom gebruikelijk dat de geaardheid van homoseksuelen gerespecteerd en aanvaard wordt, maar dat er een duidelijke grens wordt getrokken wanneer iemand zijn gevoelens wil praktiseren. Volgens deze visie moet een homoseksueel daarom een celibatair leven leiden (Haidt, 2008, p. 66).

Binnen het streng conservatieve discours in Nederland is er een zeer kleine groep die van mening is dat homoseksualiteit een ziekte is en iemand hiervan genezen kan worden door gebed of therapie. Het instituut "Evangelische hulp voor homofielen" en de vereniging "Tot heil des volks" zijn hier voorbeelden van. Dit zijn echter uitzonderingen (Swirc, 2001). Over het algemeen zijn conservatieve christenen van mening dat homoseksualiteit verweven is met iemands identiteit. Homoseksualiteit wordt een 'last' genoemd waar iemand niet zomaar van genezen zal worden. Er wordt hierbij verwezen naar Lucas 9:23: 'Wie achter mij aan wil komen, moet zichzelf verloochenen en dagelijks zijn kruis op zich nemen en mij volgen'. Homoseksualiteit wordt gezien als een voorbeeld van een dergelijke last. In de conservatieve visie verwacht men van een homoseksueel dat hij zijn geaardheid zal negeren en dit 'kruis' voor de rest van zijn leven zal dragen (Olsman & Ganzevoort, 2011, pp. 69-70) (Dijk T., 2012, p. 3).

§ 2. Interpretatie

Men kan zich afvragen waarom sommige christenen op basis van een handvol teksten conclusies trekken die verstrekkinge gevolgen hebben voor mensen met een homoseksuele geaardheid.

Uiteenlopende interpretaties bestaan ook over Bijbelteksten over de plicht om geld te geven aan de kerk, de schepping, profetie, genezing, het ontvangen van geestelijke gaven etc. Het verschil is echter dat christenen over deze onderwerpen veel verdeelder zijn, terwijl bij het onderwerp homoseksualiteit de absolute meerderheid van mening blijft dat de Bijbel homoseksualiteit verbiedt (Smith C., 2002, p.

205). Deze observatie plaatst vraagtekens bij de bewering van conservatieven dat zij homoseksualiteit verbieden puur op grond van de Bijbel en roept de vraag op welke factoren nog meer een rol spelen (Viefhues-Bailey, 2010, p. 33).

§ 2.1 De Bijbel

Professor filosofie, gender en cultuur Ludger Viefhues-Bailey heeft onderzoek gedaan naar waarom conservatieve christenen in Amerika homoseksualiteit afkeuren. Hij onderzocht daarbij het proces van Bijbelinterpretatie en zet uiteen welke factoren hierbij een rol spelen. Ondanks het feit dat zijn onderzoek is gericht op Amerika en hij in deze context veel aandacht schenkt aan de politieke betrokkenheid van de conservatieve, Amerikaanse christenen, zijn zijn theorieën over Bijbelinterpretatie eveneens toepasbaar op christenen in Nederland. Gezien zijn boek 'Between a man and a woman' gericht is op interpretatie van teksten over homoseksualiteit, is zijn onderzoek zeer geschikt voor deze scriptie.

Viefhues-Bailey neemt de uitspraak 'ik geloof dit omdat het in de Bijbel staat' onder de loep. Naar zijn mening is de werkelijkheid een stuk gecompliceerder: 'It is simplistic to think that Evangelicals go to the Bible to figure out what to think about the love of gays and lesbians, read the text, and find a clear answer' (Viefhues-Bailey, 2010, p. 33). Viefhues-Bailey stelt dat wanneer christenen de Bijbel lezen, het niet zo is dat zij altijd dezelfde boodschap krijgen. Zo schrijft Susan Harding, professor antropologie, in 'The Book of Jerry Falwell': 'Even if Christians consider the bible as containing the fixed and unchanging truth of God, they are still confronted with the task of discerning what the bible means. The bible, is at once a closed canon and open book' (Harding, 2000, p. 35). Harding beschrijft hier dat de Bijbel een gesloten boek is, het bestaat uit 66 Bijbelboeken en naar alle waarschijnlijkheid zal dit zo blijven. Anderzijds geloven christenen dat Bijbelinterpretaties cultuur-en tijdsgebonden zijn. Om een voorbeeld te geven, in Deuteronomium 22:8 draagt God zijn volk op een hek om het dak van hun huis te bouwen. Toch kan men vandaag de dag christenen niet herkennen aan een hek om hun dak. De redenering is dat er tegenwoordig maar weinig mensen met een *plat* dak zijn zoals vroeger en dit gebod daarom niet meer relevant is zoals vroeger. Wel proberen sommige gelovigen in dergelijke geboden tijdloze principes te vinden. Zo is er een interpretatie dat onder het gebod voor een plat dak het principe ligt dat God veiligheid belangrijk vindt en de tekst mensen opdraagt veiligheidsmaatregelen te treffen (Reformatorisch Dagblad, 2013). Hoewel de tekst oorspronkelijk niet zo bedoeld was, heeft deze in de huidige tijd een nieuwe betekenis gekregen. Dit maakt het proces van Bijbel lezen ingewikkeld. Want wanneer moet een tekst letterlijk geïnterpreteerd worden en wanneer moet men dit, zoals in het voorbeeld, plaatsen in de historische context? Wat is de juiste interpretatie van een tekst?

§ 2.2. De Heilige Geest

Viefhues-Bailey zet dit ingewikkelde proces uiteen. Naar zijn mening begint Bijbelinterpretatie bij een autoriteit die zijn visie deelt met de gelovigen. Christenen geloven dat men vervuld moet worden met de Heilige Geest om de ware betekenis van de schrift te ontdekken. Viefhues-Bailey schrijft: 'Preachers and anyone else who wants to discern the 'true' meaning of the biblical text need to speak in such way that the Spirit can work. The task is to give 'liberty' to its voice and to let him (...) penetrate one's inner life' (Viefhues-Bailey, 2010, p. 36). Viefhues-Bailey beschrijft hier dat het de taak is van de voorganger om zich te onderwerpen aan de kracht van de Heilige Geest, als het ware een spreekbuis van de Geest te worden, en zo in staat te zijn om de juiste interpretatie van de Schrift te ontvangen. Toch is daarmee de vraag over de juiste interpretatie van een tekst niet afgedaan. Want hoe kunnen christenen zeker weten dat de autoriteit waar zij naar luisteren daadwerkelijk iemand is in wie de Geest kan werken? Puur het aanhalen van de tekst of veel Bijbelkennis hebben zijn geen bewijzen dat de voorganger een autoriteit is. De vraag blijft: wat vormt het bewijs voor de juistheid van een interpretatie?

§ 2.3 Niet-religieuze factoren

Om dit uit te leggen gebruikt Viefhues-Bailey een woord uit de muziekwetenschappen, namelijk 'resoneren'. Wat Viefhues-Bailey bedoelt wanneer hij spreekt over hoe een interpretatie 'resoneert', is welk gevoel de gelovige erbij heeft, of iets als kloppend of onjuist voelt: 'Knowing whether a specific preacher or fellow Christian speaks with biblical authority depends on whether these words resonate as true within the community' (Viefhues-Bailey, 2010, pp. 37-38). Dus wanneer christenen een Bijbeluitleg voorgeschoteld krijgen, zullen ze in eerste instantie hun eigen gevoel raadplegen. De bekende Duitse theoloog Dietrich Bonhoeffer stelt dat door de zondeval een scheiding tussen God en de mensheid is ontstaan waardoor niemand uit zichzelf het vermogen heeft om vast te stellen wat moreel juist of onjuist is (Bonhoeffer, 1995, p. 231). Bonhoeffer beschrijft dat christenen door het ontvangen van de Heilige Geest en zichzelf onderwerpen aan God, het vermogen om goed en kwaad te onderscheiden weer kunnen ontvangen (Bonhoeffer, 1995, p. 40). Ondanks het feit dat de gemeente gelooft dat de Geest hen laat voelen wat wel en niet juist is, merkt Viefhues-Bailey op dat of iets voelt als waar, als juist resoneert, van allerlei factoren afhankelijk is: 'What resonates as true within a given community may not always be clear, and it can change rather quickly' (Viefhues-Bailey, 2010, p. 43). Een uitleg die jaren geleden nog als juist resoneerde, kan nu niet meer worden aangenomen door de gemeenschap. Mensen worden gevormd door bijvoorbeeld hun opvoeding, ervaringen, andere bijbeluitleggingen en mensen die ze kennen en al deze ervaringen spelen een belangrijke rol bij de interpretatie van deze teksten.

Zo zal iemand die opgevoed is met het idee dat homoseksualiteit zondig is en die weinig contact heeft met homoseksuelen een uitleg van 1 Korinthe 6 vers 9 tot 10 als een tekst die homoseksualiteit veroordeelt ervaren als waar, maar kan van overtuiging veranderen als hij of zij mensen met een homoseksuele geaardheid ontmoet (Viefhues-Bailey, 2010, p. 38). Niet alleen individuele factoren spelen een rol, ook de samenleving en cultuur waarin de gelovige leeft, hebben een zeer bepalende invloed: 'Conservative Christians discern which interpretation of a biblical passage resonates with them as being truly inspired by the Holy Spirit. These resonances are inevitably influenced by their cultural and political context' (Viefhues-Bailey, 2010, p. 40) Het is een illusie dat de mening van een gelovige alleen bepaald wordt door zijn geloof. Gelovigen in Nederland leven in een overwegend seculiere samenleving waardoor zij beïnvloed worden (Moon, 2004, p. 124). Enerzijds kan de cultuur waarin iemand leeft daarom een anti-homo lezing van deze teksten in de hand werken. Desalniettemin is het tegenovergestelde ook mogelijk. De afgelopen decennia zijn steeds meer christenen toleranter geworden ten opzicht van homoseksualiteit (Moon, 2004, pp. 124-125). Zo maken de Nederlandse remonstranten reclame met de leus: 'Mijn God trouwt ook homo's' (Landelijk Bureau Remonstranten, 2016). In de moderne tijd heeft het liberale, christelijke standpunt over homoseksualiteit steeds meer grond gekregen. Sinds men in Nederland vanaf de jaren zestig steeds toleranter werd ten opzichte van homoseksualiteit, is er een zelfde beweging op gang gekomen binnen het christendom. De aangehaalde Bijbelteksten worden door de liberale groep niet uit de Bijbel verwijderd, maar anders geïnterpreteert (Moon, 2004, p. 125). In de volgende paragraaf zal ik dan ook ingaan op deze alternatieve, liberale interpretaties van de eerder genoemde teksten.

§ 3. Het liberale standpunt over homoseksualiteit

Het aantal christenen dat een liberale visie heeft op homoseksualiteit groeit (Schepper, 2012). Er wordt binnen deze visie getracht de conservatieve argumenten zoals die in paragraaf 1 staan beschreven te weerleggen en zo aan te tonen dat de Bijbel wel degelijk ruimte biedt voor homoseksuele relaties.

§ 3.1 Sodom en Gomorra

In het liberale discours worden veel vraagtekens geplaatst bij de conservatieve uitleg van het verhaal van de vernietiging van de steden Sodom en Gomorra.

Ten eerste wordt er in het liberale discours gesteld dat deze steden niet gestraft werden omdat er homoseksualiteit plaatsvond. Dit argument wordt onder andere beschreven door Jennings en Boswell. Zij verwijzen hierbij naar verschillende Bijbelteksten, waaronder Ezechiël 16: 48-50 waarin de zonden van de twee steden worden opgesomd: 'Je zuster Sodom en haar dochters hebben zich niet zo slecht gedragen als jij en je dochters. Terwijl zij zich toch, omdat zij genoeg te eten hadden en onbezorgd van hun rust konden genieten, hoogmoedig gedroegen en niks deden voor de armen en machtelozen. Ze verhieven zich boven de anderen, wat zij deden vond ik gruwelijk. Ik zag het, en heb hen weggevaagd'. In deze beschrijving van de zonden van Sodom wordt homoseksualiteit niet genoemd. Voor Boswell en Jennings bewijst dit dat homoseksualiteit blijkbaar geen rol speelde bij de vernietiging van Sodom en Gomorra, of was het in ieder geval niet het vermelden waard. Deze tekst laat volgens de liberalen zien dat God andere redenen had om de steden te straffen en dat homoseksualiteit daar geen onderdeel van was (Boswell, 1980, p. 94) (Jennings, 2014, pp. 207-208). Een homofobe uitleg van Genesis 19 zou daarom niet in lijn zijn met de rest van de Bijbel.

Filosoof en theoloog Jef de Schepper stelt daarnaast dat deze tekst niet de liefde tussen twee mannen veroordeelt. Naar zijn mening zijn de mensen in Sodom en Gomorra niet zondig omdat mannen naar bed wilden met andere mannen, maar omdat zij de engelen wilden verkrachten. Dit kan volgens hem niet vergeleken worden met een liefdevolle, trouwe relatie tussen twee mannen. De tekst zou daarom geïnterpreteerd moeten worden als een verbod op verkrachting en niet als een verbod op vaste, homoseksuele relaties (Schepper, 2012, pp. 143-144).

§ 3.2 Leviticus

Zoals in paragraaf 1 genoemd, is de tekst uit Leviticus de enige tekst waarin specifiek over seks tussen twee mannen wordt gesproken. Liberalen kunnen dan ook niet onderbouwen dat deze tekst niet te maken heeft met homoseksuele activiteiten. Wel vragen zij zich af of deze wetten nog wel betrekking hebben op christenen vandaag de dag.

Het boek Leviticus is een verzameling wetten voor het Joodse volk. De wetten van Leviticus stelden duidelijk de grenzen van het volk en de religie en hielpen het Joodse volk zich te onderscheiden van de heidense volken. De wetten geven antwoord op de vraag hoe iemand uit het volk van God zich hoort te gedragen op het gebied van voedsel, hygiëne, huwelijk etc. Echter, historicus John Boswell wijst op het feit dat de wetten uit Leviticus voor de eerste christenen een kleine rol speelden. Bekeerde christelijke Joden hielden zich vaak aan de Joodse wet, maar voor niet-Joodse christenen was het onduidelijk wat zij met deze leefregels aan moesten. Er ontstonden grote conflicten tussen de Joodse en niet-Joodse christenen over de vraag of christenen zich nog aan de Joodse wet moesten houden. Het conflict werd grotendeels beslecht bij de Raad van Jeruzalem in het jaar 49, waar werd besloten dat bekeerde heidenen niet gebonden waren aan de wet van Mozes (Boswell, 1980, pp. 102-103). In Handelingen 15 vers 28 staat het uiteindelijke besluit van de raad beschreven: 'In overeenstemming met de Heilige Geest hebben wij namelijk besloten u geen andere verplichten op te leggen dan wat strikt noodzakelijk is: onthoudt u van offervlees dat bij de afgodendienst is gebruikt, van bloed, van vlees waar nog bloed in zit, en van ontucht. Als u zich hier aan houdt, doet u wat juist is. Het ga u goed'. Er werd dus besloten dat, met uitzondering van de genoemde vier wetten, bekeerde heidenen zich niet aan de wet van Mozes hoefden te houden.

Vandaag de dag zien we deze beslissing in de praktijk. In Leviticus staan allerlei voorschriften waar weinig christenen zich aan houden. Zo is het verboden om de hoek van een akker te oogsten (9:19). Het is verplicht om op te staan voor oudere mensen (19:32) of bij een aandoening bij het hoofd of de baard een priester om raad te vragen (13:29). Volgens theoloog Jack Rogers is het niet logisch te verklaren dat het verbod op homoseksualiteit voor christenen vandaag de dag een veel grote rol speelt dan de overige verboden uit hetzelfde Bijbelboek en als een van de weinige nog wel van kracht blijft (Rogers, 2006, p. 72).

§ 3.3 Brief aan de Romeinen

De liberale visie trekt de conservatieve uitleg van Romeinen 1:26-27, waarin wordt beschreven dat God mannen en vrouwen straft door hun natuurlijke omgang met respectievelijk vrouwen en mannen te verruilen voor een onnatuurlijke omgang, in twijfel.

Volgens Jack Boswell heeft deze tekst niets van doen met homoseksuele relaties. In het vers hiervoor, vers 25, staat namelijk: 'Ze hebben de waarheid over God ingewisseld voor de leugen, ze vereren en aanbidden het geschapene in plaats van de schepper, die moet worden geprezen tot in eeuwigheid. Amen'. Boswell stelt dat de straf die God de mensen oplegt, geldt voor mensen die zich verdiepen in natuurreligie. In de tijd van Paulus vonden binnen occulte kringen regelmatig orgies plaats en ontstonden er kortstondige affaires waarbij het niet ongebruikelijk was dat mannen seks hadden met mannen en vrouwen met vrouwen. Paulus zou daarom bij deze tekst niet spreken over homoseksualiteit in het algemeen, maar over mensen die zich willens en wetens zich van God hebben afgekeerd en zich verdiepen in natuurreligie (Boswell, 1980, p. 119).

Hoogleraar Nieuwe Testament Douglas Campell geeft in zijn boek 'The Deliverance of God' een heel andere theorie. Hij stelt dat de brief aan de Romeinen niet het standpunt van Paulus is, maar dat Paulus hier gebruikt maakt van een stijlfiguur genaamd 'prosopopoeia', oftewel een fictieve dialoog. Campell stelt dat Paulus in de eerste vier hoofdstukken van deze brief een debat heeft met een fictieve tegenstander. Hoofdstuk 1 zou daarom bestaan uit de argumenten van de fictieve tegenstander, die Paulus in hoofdstuk 3 probeert te weerleggen door te stellen dat Joden en Grieken gelijk zijn voor God en dat ook de Joden schuldig zijn voor de wet. In dit hoofdstuk keert Paulus de argumenten die in hoofdstuk 1 door de tegenstander worden gegeven tegen hem. Romeinen 1:26-27 moet dus niet opgevat worden als een standpunt van Paulus, maar als het standpunt van een fictieve tegenstander waarop Paulus reageert. Het is volgens Campell daarom niet juist om aan de hand van deze tekst te stellen dat Paulus homoseksualiteit veroordeelt (Campbell, 2013, pp. 542-543).

§ 3.4 'Malakoi' en 'arsenkoites'

1 Korinthe 6: 9-10 kan worden gebruikt in het conservatieve discours door de woorden 'malakoi' en 'arsenkoites' te vertalen met homoseksualiteit. Zoals in paragraaf 1 uiteengezet wordt, is de vertaling van 'malakoi' en 'arsenkoites' echter niet eenvoudig. Er zijn eveneens argumenten die pleiten voor vertalingen van deze woorden die niets met homoseksualiteit van doen hebben.

Theodore W. Jennings gaat terug naar de kern van het woord 'malakoi'. Hij geeft aan dat 'malakoi' tot de 20^e eeuw nooit in verband is gebracht met homoseksualiteit, of specifieker de passieve rol die een man zou aannemen tijdens seks met een andere man. Hoe de vertaling veranderd is van 'zachtheid van dure kleding' tot uiteindelijk de passieve rol die mannen aannemen in homoseksuele seks is voor hem onduidelijk en tendentius (Jennings, 2014, p. 211). Als Paulus dit had bedoeld was het voor de hand liggend geweest als hij hiervoor het Griekse woord 'pathikoi' had gebruikt (Smith C. , 2011). In het Grieks zijn wel degelijk voorbeelden waar 'malakoi' wordt gebruikt om te verwijzen naar mannen die zich vrouwelijk of zwak gedragen, maar volgens Jennings is het te snel geconcludeerd dat deze mannen homoseksueel zouden zijn. Homoseksuele mannen hoeven zich namelijk niet per definitie vrouwelijk te gedragen. De vertaling van 'malakoi' naar homoseksueel zegt naar zijn mening daarom meer over het beeld dat conservatieven hebben van homoseksuelen dan over de oorspronkelijke betekenis van het woord (Jennings, 2014, p. 211).

De eerder genoemde hoogleraar Dale B. Martin plaatst grote vraagtekens bij de vertaling van 'arsenkoites'. Hij vindt de verklaring dat 'arsen' 'man' betekent en 'koites' 'bed' en dat 'arsenkoites' dan dus wel 'mannen die met mannen liggen' moet betekenen, te simplistisch. Hij schrijft in het boek 'Biblical Ethics & Homosexuality: Listening to the Scripture': 'This approach is linguistic invalid. It is

highly precarious to try to ascertain the meaning of a word by taking it apart, getting the meanings its component parts, and then assuming (...) that the meaning of the longer word is a simple combination of the component parts. To 'understand' does not mean 'to stand under' (Martin, 1996, p. 119). Hij stelt een andere methode voor: 'the only reliable way to define a word is to analyze it use in as many contexts as possible' (Martin, 1996, p. 119). Want hoewel alleen Paulus 'arsenkoites' gebruikt in de Bijbel, zijn er wel andere Griekse werken waarin de term wordt gebruikt. Na analyse van deze teksten, concludeert Martin dat 'arsenkoites' vaak in verband gebracht wordt met 'some kind of economic exploitation, probably by sexual means', waarmee hij verwijst naar het verdienen van geld door middel van seksuele daden zoals prostituties en pooiers. 'Arsenkoites' wordt echter niet in verband gebracht met een vaste, respectvolle relatie tussen twee mensen van hetzelfde geslacht (Martin, 1996, pp. 120-121).

§ 3.5 Samenvatting liberale standpunt

Elke tekst die in het conservatieve discours wordt aangehaald is eveneens op een liberale, tolerante wijze uit te leggen. In veel gevallen is het argument dat de tekst geen betrekking heeft op duurzame, liefdevolle relaties tussen twee mannen, maar dat de tekst verwijst naar verkrachting, affaires en prostitutie (Schepper, 2012, pp. 143-144). Eveneens maken liberalen conservatieven het verwijt dat teksten te snel en inaccuraat aan homoseksualiteit worden gekoppeld. Daarnaast zou er niet consequent met teksten om worden gegaan. Zo worden de meeste wetten in Leviticus afgedaan als niet relevant voor de huidige tijd, maar blijft de wet over homoseksualiteit volgens de conservatieven wel relevant. Liberalen stellen dan ook dat conservatieven de Bijbelteksten naar hun eigen hand willen zetten en voorbarige conclusies trekken (Rogers, 2006, pp. 72-73). Deze conclusies houden volgens de liberalen geen stand, zij bepleiten dan ook dat de Bijbel homoseksualiteit niet verbiedt en dat er binnen het geloof ruimte is voor homoseksuele relaties (Haidt, 2008, p. 66) .

Dit hoofdstuk staat in het teken van christelijke verwoordingen over homoseksualiteit. Er is hier bewust gekozen om Bijbelteksten te gebruiken als voorbeelden van christelijke verwoordingen, omdat er in het wetenschappelijk debat veel aandacht gaat naar welke rol de Bijbel speelt bij het veroordelen van homoseksualiteit. Zo kan het idee ontstaan dat de Bijbel de verklaring is voor de homofobe visie van conservatieve christenen. Echter, doordat de Bijbelteksten ook op andere, homotolerante wijze zijn uit te leggen, wordt aangetoond dat alleen de Bijbel niet de verklaring is voor het feit dat sommige christenen homoseksualiteit afwijzen. Aan de hand van het werk van Viefhues-Bailey is aangetoond dat Bijbellezers een complex proces is waarbij individuele factoren, maar ook de cultuur de lezers beïnvloedt. De christelijke verwoording waarin homoseksualiteit wordt afgewezen, moet daarom niet gezien worden als een losstaande wereld waarin geen beïnvloeding van buitenaf is. Hetzelfde geldt voor de voorbeelden van homonegatief taalgebruik die niet direct gebaseerd zijn op religieuze argumenten en als zodanig seculier genoemd kunnen worden. Ook daar is een beïnvloeding vanuit de christelijke verwoordingen te zien. Dit is het onderwerp van hoofdstuk 3.

Hoofdstuk 3 Seculier gefundeerde afwijzing homoseksualiteit

§ 1. Casestudies

In het eerste hoofdstuk van deze scriptie werd al gesteld dat mensen die homoseksualiteit veroordelen en mensen die tolerant zijn ten opzichte van homoseksualiteit niet te onderscheiden zijn door religie en seculariteit. Er bestaan evengoed niet-religieuze, seculiere verwoordingen waarin homoseksualiteit wordt afgewezen. Aan de hand van drie verschillende casussen wil deze scriptie een aanzet geven om een inkijk te verschaffen in de homofobe, seculiere retoriek. Er is gekozen om allereerst de reacties op discussiefora op een televisie-uitzending te belichten. Vervolgens dient het onderzoek van Marijke Naezer op een middelbare school als illustratie van een gedeelte van het seculiere discours en ten slotte worden verschillende uitzendingen van een televisieserie geanalyseerd. Er is dus niet gekozen om alleen casussen uit de media of uit wetenschappelijk onderzoek te analyseren. Dit omdat deze scriptie niet als doel heeft om een geheel homonegatief discours in kaart te brengen, maar een eerste aanzet wil zijn om seculiere en christelijke verwoordingen niet als twee volledig verschillende discourses te benaderen. Om dit goed te illustreren is het daarom belangrijk om seculiere verwoordingen breed te onderzoeken in plaats van verdiepend.

De eerste casus gaat over de Nederlandse soapserie 'Goede tijden, slechte tijden', oftewel GTST. In de serie, die al sinds 1 oktober 1990 dagelijks wordt uitgezonden, komen vanaf het begin controversiële thema's aan bod. Hierbij kan gedacht worden aan abortus, affaires, scheidingen, prostitutie, draagmoederschap en verkrachting. (MediaCourant, 2014). In december 2011 zorgde een bedscène tussen twee mannelijke hoofdrolspelers voor grote ophef. Lucas Sanders, gespeeld door Ferry Doedens, was het eerste openlijk, mannelijk, homoseksuele hoofdpersonage in de geschiedenis van GTST. Hij belandt met een andere hoofdrolspeler, Edwin Bouwhuis, in bed. Deze scène zorgde voor negatieve reacties op Twitter en andere discussiefora. In deze reacties lieten de schrijvers ervan zich zeer negatief uit over homoseksueel gedrag op televisie en in het openbaar. De reacties geven een beeld weer waar tolerantie voor homoseksualiteit stopt (Klompenshouwer, 2014). De tweede casus gaat over schelden op middelbare scholen. Marijke Naezer deed van 1 september tot 3 december 2004 onderzoek op twee middelbare scholen naar welke bijnamen de scholieren voor klasgenoten gebruikten. Zij concludeerde dat 'homo' regelmatig als scheldwoord werd gebruikt voor jongens die zich vrouwelijker gedragen of bepaalde houdingen, interesses of manier van spreken hebben. Het woord 'homo' betekent voor deze middelbare scholieren veel meer dan alleen iemand die op hetzelfde geslacht valt (Naezer, 2005, p. 6). Het KRO-NCRV programma 'De roze wildernis' vormt de laatste casus. In dit programma, dat in januari en februari 2015 te zien was, trok presentator Arie Boomsma samen met vier homoseksuele zoons en hun vaders door Argentinië. De vaders hadden veel moeite met het accepteren van de geaardheid van hun zoons. Het doel was van de reis was om elkaar beter te begrijpen en de kloof van onbegrip en afstand te dichten. Met name in de eerste drie uitzendingen laten de vaders zich erg negatief uit over de geaardheid van hun zoons. Ze vertellen over confrontaties die in de loop der jaren ontstaan zijn en waarom zij zoveel moeite hebben met het feit dat hun zonen homoseksueel zijn (Dijk R. v., 2014).

In deze casestudies viel een drietal overeenkomsten op. Deze worden in de volgende paragrafen uiteengezet.

§ 2. 'Een vent met een vent, dat hoort toch niet?'

§ 2.1 'Vies' en 'vrouwelijk'

Een eerste overeenkomst is dat mannelijke homoseksuelen in elk van de casestudies regelmatig 'vies', 'onsmakelijk' of 'vuil' worden genoemd. Een voorbeeld hiervan is een reactie op het forum van

MediaCourant over de scene in GTST: 'Ik vind het onsmakelijk als 2 jongens en mannen in het openbaar staan te zoenen of zelfs hand in hand lopen. Ik heb niks tegen homo's als ze zich maar gedragen!' (MediaCourant, 2011). Ook vader Jan, die in KRO-NCRV programma 'De roze wildernis' erg genuanceerd wil blijven over de geaardheid van zijn zoon Sietse zegt: 'twee homo's, dat vind ik onsmakelijk' (Diepen, 2015). Vader Henk uit hetzelfde programma doet er door een schepje bovenop door te zeggen: 'Ik heb best wel vaak ruzie met hem [zoon Danely] gehad en dan zeg ik weer: vuile, vieze, kuthomo!' (Diepen, 2015). Marijke Naezer ontdekte hetzelfde tijdens haar onderzoek. Zij schrijft: 'Tijdens een interview stelt een meisje kort maar krachtig: 'Ik vind het [homoseksualiteit] vies, heel vies. (...) Homoseksuelen worden dus letterlijk als vies bestempeld: 'Een jongen met een jongen. Dat vind ik gewoon echt vies, dan moet ik overgeven', deelde een andere jongen mij mee.' (Naezer, 2005, p. 7). Dergelijke uitspraken komen overeen met homofobe incidenten uit de samenleving. Zo werd Paul de Leeuw 18 juni dit jaar nog bij de herdenking van de slachtoffers in Orlando uitgescholden voor 'vuile homo' (AD, 2016).

Hier moet aan worden toegevoegd dat mannelijke homoseksuelen vaak gekoppeld worden aan vrouwelijke eigenschappen. Dit valt voornamelijk op in het programma 'De roze wildernis'. Tijdens een wandeltocht met de vaders zegt Henk: 'Onderweg hadden we het erover hoe de zonen deze tocht zouden doen. Dan denk ik bij mijn eigen: ja Danley zou dit als een mietje, als een vrouwelijk iemand doen. Danley houdt meer van vrouwelijke dingen. Zoals paardrijden. Hij kan rustig zo een uur voor de spiegel staan, dan doet hij oogpotlood en rouge op. Kijk ik hoop dat het niet waar is. Dat hij als een stoere man zo deze heuvel afloopt' (Diepen, 2015). In de aflevering die volgt moeten de zoons buiten slapen. Henk zegt: 'Misschien is het wel goed dat ze nu buiten slapen. Dan worden het tenminste een keer echt kerels. Ja toch? Ze praten toch net als wijven?' (Diepen, 2015). Deze quotes laten duidelijk zien hoe Henk zijn zoon niet ziet als mannelijk en hoe vervelend hij dat vindt. De zoon van Leo, Roy, is een heel ander type dan Danley. Hij is breed gebouwd, heeft tientallen tatoeages en houdt van sporten. Leo zegt hierover: 'Ik ben blij dat Roy in ieder geval stoer is aangelegd en niet bang is voor alles. Dat zie ik liever dan, ja hoe zeg je dat, een verwijfde homo' (Diepen, 2015). De uitspraak van Leo laat zien hoe opgelucht hij is dat zijn zoon geen 'verwijfde homo' is.

Ook Naezer zag in haar onderzoek dat het woord 'homo' voor de middelbare scholieren een vrouwelijke connotatie heeft. Het woord 'homo' is voor hen dan ook een bijnaam die veel meer betekent dan vrouwen en mannen die op hetzelfde geslacht vallen. Zo worden jongens 'homo' genoemd wanneer zij zich 'verwijfd' gedragen. Naezer verwijst hierbij naar de manier van praten en kledingstijl. Mannelijke homoseksuelen zouden volgens de scholieren vooral zangerig, zacht en hoog praten en strakke, vrouwelijke kleding dragen. Ook zouden zij vaak met hun benen over elkaar zitten, met een slap handje staan en met kleine pasjes lopen. Ten slotte zouden zij voornamelijk geïnteresseerd zijn in winkelen en gevoelens. Dergelijk gedrag wordt getypeerd als 'verwijfd', typisch voor meisjes en in ieder geval niet mannelijk (Naezer, 2005, p. 7).

§ 2.2 Purity and Danger

Met name de uitspraak dat mannelijke homoseksuelen vies zouden zijn, roept veel vragen op. Want waarom zouden zij viezer zijn dan hetero's? Antropologe Mary Douglas beschrijft in haar boek 'Purity and Danger' dat viezigheid niet op zichzelf bestaat. 'Dirt is a matter out of place', oftewel viezigheid is datgene wat niet zo hoort (Douglas, 1976, p. 35). Ze schrijft: 'Dirt then, is never a unique, isolated event. Where there is dirt there is a system. Dirt is the by-product of a systematic ordering and classification of matter, in so far as ordering involves rejecting inappropriate elements' (Douglas, 1976, p. 35). Douglas beschrijft hier dat wanneer iets vies genoemd wordt, dit betekent dat er een systeem is. Binnen dit systeem worden sommige dingen als normaal gezien en andere dingen als abnormaal. Deze anomalieën worden vies genoemd. Iets is dus nooit zomaar vies. Het strand bijvoorbeeld bestaat volledig uit zand. Als men daar met blote voeten loopt, is dat de normaalste zaak van de wereld. Maar het is vies als er iets van dat zand in huis ligt. Terwijl het hier hetzelfde zand betreft wat bij het strand nog zo normaal was. Het zand zelf is niet veranderd, alleen de plek waar het ligt. Douglas legt uit dat

niet het zand vies is, maar zand buiten hoort en niet binnen in een huis. Zand past niet binnen het systeem van dingen die wel binnen horen.

Deze theorie van Douglas is eveneens toe te passen op homoseksualiteit. Zoals hierboven aangegeven, worden ook mannelijke homoseksuelen 'vies en 'onsmakelijk' genoemd. Er is geen rationele reden te noemen waarom een relatie tussen twee mannen onhygienischer zou zijn dan een relatie tussen een man en vrouw. Een relatie tussen twee mannen is niet op zichzelf vies, net als dat zand op zichzelf niet vies is. Onbewust zegt men wanneer hij of zij homoseksualiteit vies noemt, dat homoseksualiteit niet past binnen zijn of haar systeem, oftewel een anomalie vormt. Dit wordt goed geïllustreerd door de uitspraak van vader Henk: 'Dat ken toch niet een vent met een vent? Dat is mijn eerste gedachte. Een vent gaat niet met een vent. Zo hoort het niet' (Diepen, 2015). Homoseksualiteit hoort volgens deze uitspraak niet, maar wat hoort er dan wel?

§ 2.3 Man en vrouw, mannelijk en vrouwelijk

Belangrijk in dit verband is het onderscheid tussen 'sex' en 'gender'. 'Sex' betreft het biologische verschil tussen mannen en vrouwen, de genetische, maar ook lichamelijke verschillen. Dit biologische verschil tussen man en vrouw heeft een aantal consequenties, zo zal een man nooit zwanger raken van een kind (Stone, 2008, p. 16). Echter, antropoloog Steven Pinker is van mening dat mensen door hun mens-zijn bepaald gedrag vertonen, een instinct hebben. 'Mind-design' noemt hij dit (Pinker, 1994, p. 406). Een onderdeel van dit instinct is dat in bijna alle culturen op aarde het feit of men als man of vrouw geboren is, ook implicaties heeft die niet alleen gestoeld zijn op biologische sekseverschillen. Zo zal een vrouw in een dergelijke cultuur andere kansen krijgen, ander gedrag vertonen en andere taken hebben dan een man (Pinker, 1994, pp. 406-407). Dit onderscheid tussen mannen en vrouwen wat verder gaat dan biologische verschillen heeft te maken met 'gender'. Filosofe Judith Butler schrijft in 'Gender Trouble': 'Gender is a cultural constructed: hence gender is neither the causal result of sex nor as seemingly fixed as sex' (Butler, Gender Trouble, 2006, p. 23). Gender verwijst naar de psychologische en sociale verschillen tussen mannelijk en vrouwelijk. Zoals Butler beschrijft is iemands 'gender' niet een direct gevolg van iemands 'sekse'. Een man kan biologisch man zijn, maar door de samenleving niet als mannelijk beschouwd worden. Gender is namelijk niet iets wat iemand is, maar hoe iemand doet (Stone, 2008, p. 16). Om gezien te worden als mannelijk verwacht men bepaald gedrag dat betrekking heeft op iemands manier van spreken, zijn kleding, vrijetijdsbesteding en lichaamshouding. Welk gedrag dit is, is niet een natuurlijk gegeven, maar is cultureel en sociaal bepaald (Butler, Against Proper Objects, 2005, p. 541). Dit betekent dat dit niet statisch is, maar verschilt van plaats tot plaats en van tijd tot tijd. Zo was het vijf decennia terug heel normaal als een man werkte en de vrouw het huishouden deed (Woodhead, 2007, p. 238). Een werkende vrouw correspondeerde niet met wat men in de maatschappij zag als vrouwelijk ondanks dat het niets verandert aan het feit dat zij biologisch vrouw is (Bowie, 2000, p. 46). Vandaag de dag wordt er in het westen niet gek opgekeken van werkende vrouwen. Hoewel emancipatie ervoor heeft gezorgd dat mannen en vrouwen steeds meer gelijkwaardig zijn, betekent dit niet dat het onderscheid tussen mannelijk en vrouwelijk een minder grote rol is gaan spelen. Dat wat men verstaat onder mannelijk en vrouwelijk gedrag is veranderd, maar het onderscheid is tot op de dag van vandaag aanwezig (Buijs, Hekma, & Duyvendak, 2009, p. 22). Socioloog Laurens Buis beschrijft dat deze tweedeling van mannelijk en vrouwelijk voor veel mensen een belangrijk referentiekader blijft van hoe de wereld is, maar ook hoe deze behoort te zijn. Deze ideologie van complementaire genders, waarin mannelijkheid en vrouwelijkheid sterk van elkaar zijn onderscheiden, speelt ook in Nederland een grote rol. Het is dusdanig vanzelfsprekend dat het nauwelijks meer opvalt, behalve wanneer er zich situaties voordoen die niet passen binnen dit referentiekader (Buijs, Hekma, & Duyvendak, 2009, p. 22).

Met dit denkkader in het achterhoofd komen de bovengenoemde uitspraken uit de casussen bij elkaar. De casussen geven aan dat homoseksuelen 'vies' worden genoemd. Douglas legt uit dat dit betekent dat er een systeem bestaat waar zij niet tussen passen. Buijs stelt dat dit onder andere komt omdat zij

niet in het systeem passen waarin mannelijk en vrouwelijk gedrag gescheiden wordt. In de eerste plaats door hun geaardheid, het verleiden van vrouwen is namelijk onderdeel van mannelijk gedrag. Een man die op een man valt kan daarom geen echte man zijn. In de tweede plaats krijgen mannelijke homoseksuelen vaak het verwijt zich vrouwelijk te gedragen, zoals duidelijk opvalt uit het onderzoek van Naezer en het programma 'De roze wildernis'. Hun gedrag past niet bij de als 'natuurlijk' beschouwde normen van mannelijk en vrouwelijk gedrag. Homoseksualiteit ondermijnt het classificatiesysteem wat gedrag onderverdeelt in mannelijk en vrouwelijk. Het gedrag van homoseksuelen voelt voor mensen die gewend zijn de wereld te zien binnen dit referentiekader als onjuist en ongepast. Dit vormt een mogelijke verklaring waarom er binnen het seculiere discours woorden als 'vies', 'ranzig' en 'onsmakelijk' gebruikt worden of dat men zelfs in sommige gevallen ronduit zegt dat homoseksualiteit niet hoort (Buijs, Hekma, & Duyvendak, 2009, p. 22).

§ 3. 'Hij begrijpt niet dat ik zo ben'

Ten tweede stelden met name de uitspraken uit 'De roze wildernis' en uit het onderzoek van Marijke Naezer dat homoseksualiteit verbonden is met iemands identiteit. Homoseksualiteit wordt niet gezien als iets wat iemand *doet* of als een tijdelijke fase, maar homoseksualiteit is verweven met hoe iemand *is*.

Dit geldt voor de homoseksuelen zelf zoals blijkt uit 'De roze wildernis'. Zo zegt Danley tegen presentator Arie Boomsma: 'Ik denk dat het heel moeilijk is om hem [zijn vader Henk] te laten begrijpen waarom je zo bent' (Diepen, 2015). Een andere zoon uit het programma, Sietse, voegt toe: 'Ik zou het heel fijn vinden als mijn vader na de reis niet meer hoopt dat ik hetero wordt en dat hij weet dat ik niet met een meid thuis ga komen' (Diepen, 2015). Sietse wist van kinds af aan al dat hij op mannen viel, maar omdat er bij hem thuis veel negatieve opmerkingen over homoseksualiteit werden gemaakt, had hij niet het gevoel dat hij dit tegen zijn ouders en broer kon vertellen: 'Ik durfde het niet te zeggen. Ik moest me voor doen als een ander persoon. Ik heb twintig jaar een masker gedragen' (Diepen, De roze wildernis. Aflevering 8, 2015). De vierde zoon uit het programma, Guino, had voordat hij mee deed met het programma lange tijd geen contact met zijn vader omdat hij bang was dat hij negatief zou reageren op zijn homoseksualiteit. Aan het einde van reis zegt Guino: 'Het mooiste van deze reis vind ik dat je mij accepteert als homo en dat ik nu mijzelf kan zijn' (Diepen, 2015).

Uit de opmerkingen van de zonen blijkt duidelijk dat hun homoseksualiteit verweven is met hun identiteit. Alle vier zeggen ze ik *ben* homo, in plaats van ik *heb* homoseksuele gevoelens. Hun homoseksualiteit is verweven met hun identiteit. Heel illustrerend is daarbij de uitspraak van Sietse die in de jaren dat hij zich voordeed als heteroseksueel het gevoel had dat hij niet zichzelf kon zijn, dat hij zich voordeed als een ander persoon. De uitspraak van Guino onderstreept dit. Nu zijn vader zijn homoseksualiteit accepteert, heeft Guino pas het gevoel dat hij zichzelf kan zijn. Homoseksualiteit wordt beschreven als onderdeel van iemands identiteit, wat iemand ontdekt en wat onveranderlijk is. Hun homo-zijn is voor de zonen onlosmakelijk verbonden met wie ze zijn. Zo lang hun vaders niet accepteren dat ze homo zijn, voelen zij zich zichzelf niet geaccepteerd.

Dit geldt eveneens voor de personen die zelf niet homoseksueel zijn, zoals de vaders in 'De roze wildernis' en de scholieren uit het onderzoek van Naezer. Zo zegt een van de vaders, Leo: 'Misschien had ik meer mijn best moeten doen om te accepteren dat je homo bent. Daar heb ik spijt van' (Diepen, 2015). De vader van Sietse, Jan, zegt aan het einde van reis: 'Ik weet nu dat hij homo is. Dat gaat niet meer veranderen'. Ook de scholieren in het onderzoek van Naezer deden uitspraken als: 'ik wist allang dat hij homo was' of 'mijn broer kwam op zijn achttiende uit de kast' (Naezer, 2005, p. 8). Homoseksualiteit wordt hier beschreven als een onderdeel van iemands identiteit, iets wat in sommige gevallen ontdekt moet worden. Voornamelijk de uitspraak van Jan laat zien dat homoseksualiteit gezien wordt als iets blijvends, iets wat een intrinsiek onderdeel is van hoe iemand is. Uit paragraaf 2 bleek al dat de scholieren stellen dat homoseksualiteit verbonden is met het gedrag wat iemand

vertoont. Zo zou een homoseksuele jongen heel andere interesses hebben dan een heteroseksuele jongen (Naezer, 2005, p. 7). Dit is opnieuw een voorbeeld van hoe bepalend homoseksualiteit wordt gezien voor hoe iemand is. Wat eveneens opvalt, is de focus op het accepteren van de homoseksualiteit. In het bijzonder in 'De roze wildernis' wordt benadrukt dat de jongens nu eenmaal homo zijn en dat niet gaat veranderen.

§ 4. 'Ik wil het niet zien'

Ten slotte laten de uitspraken uit 'De roze wildernis' en de reacties over de scène uit GTST zien dat mensen weinig tot niet tolerant zijn wanneer ze geconfronteerd worden met homoseksueel gedrag. Op het forum Bokt verschenen de volgende reacties naar aanleiding van de scène tussen Lucas en Edwin: 'Ik heb geen enkel probleem met homo's en lesbi's. Absoluut niet. Maar ik hoef echt geen seksscènes te zien. Ik wil het niet zien. En dan mag je mij bekrompen noemen, maar daar slaap ik echt niet minder om', 'Ik vind het onsmakelijk als 2 jongens en mannen in het openbaar staan te zoenen of zelfs hand in hand lopen. Ik heb niks tegen homo's als ze zich maar gedragen!', 'Ik heb niets tegen homo's, maar liever niet in het openbaar. Sorry!' en 'Ik heb geen problemen met homo's of lesbiennes, maar ik hoef ze elkaar niet te zien aflebben... brrr daar heb ik geen behoefte aan' (Bokt, 2011). Wat opvalt in deze reacties is dat elke afzender claimt tolerant te staan tegenover homoseksualiteit, maar dit verandert wanneer ze concreet homoseksueel gedrag zien, in dit voorbeeld twee mannen zien zoenen. Dit komt eveneens terug in het programma 'De roze wildernis'. Zo zei Henk over Danley: 'Dan komt hij hier in huis en dan gaat hij met zijn vriend een uurtje in bad liggen. Nou dat hoeft voor mij allemaal niet. Doe dat lekker thuis en niet bij mij. Ik krijg er gewoon rillingen van als ik er aan denk!' (Diepen, 2015). Een gelijksoortige reactie gaf vader Leo toen zijn zoon Roy voor het eerst met een vriend thuis kwam: 'Dan moet je nota bene in je eigen huis twee jongens naast elkaar laten slapen. In een tweepersoonsbed. Dat is heel lastig. Ik moet je eerlijk vertellen dat ik niet heb geslapen' (Diepen, 2015). Wanneer de zoons praten over het uitgaansleven, loopt Leo zelfs weg omdat hij het niet meer aan kan horen: 'Hou op. De verhalen worden mij te pikant als ze vertellen wat ze aan hebben bij het uitgaan. Ik wil het wel eventjes er over hebben, maar al die details niet. Jesmina! Ik hoef mezelf toch niet te verklaren waarom ik dit soort verhalen niet wil horen?'. Zijn zoon reageert daarop: 'Als ik met mijn vriend op de bank zat en ik had mijn hand op zijn knie, dan zat mijn moeder al van: niet doen!' (Diepen, 2015). In deze quotes valt op dat de tolerantie voor homoseksualiteit, die in sommige gevallen al niet zo groot was, vervaagt wanneer mensen homoseksueel gedrag zien.

Dergelijke uitspraken ondersteunen de resultaten uit het onderzoek van Keuzenkamp waarin onder andere onderzocht werd wat Nederlanders vinden van homoseksualiteit in het openbaar. Uit het onderzoek blijkt dat Nederlanders aangeven weinig moeite te hebben met homoseksualiteit, maar wanneer ze met homoseksualiteit in de openbare ruimte geconfronteerd worden, veel minder tolerant zijn. De tabel van hun onderzoek is hieronder weergegeven. Maar liefst 39% van de vrouwen en 45% van de mannen vindt het aanstootgevend om twee mannen in het openbaar te zien zoenen. Terwijl slechts 8% van de mannen en 7% van de vrouwen het aanstootgevend vindt als dit een man en vrouw betreft (Keuzenkamp, 2007, p. 36).

	vrouwen			mannen		
	(helemaal) niet mee eens	niet mee eens, (helemaal) mee	oneens	(helemaal) niet mee eens	niet mee eens, (helemaal) mee	oneens
ik vind het aanstootgevend als twee mannen in het openbaar zoenen	39	20	32	45	22	32
ik vind het aanstootgevend als twee vrouwen in het openbaar zoenen	35	22	44	27	22	51
ik vind het aanstootgevend als een man en een vrouw in het openbaar zoenen	8	18	74	7	13	80

Bron: ITS (Socon'00)

Deze resultaten zijn opvallend, zeker in een land met een homotolerant imago. De resultaten scheppen het beeld dat men in Nederland wel homoseksueel mag zijn, zolang het maar niet gepraktiseerd wordt of in ieder geval niet zichtbaar is. Van acceptatie lijkt hier geen sprake, slechts van tolerantie met zeer duidelijke voorwaarden. De eerder genoemde socioloog Laurens Buijs schrijft als reactie op dit onderzoek: 'In Nederland worden de cijfers voor homoacceptatie al decennialang beter. Aan de andere kant: als mensen het voor hun ogen zien gebeuren, dan verdampt die acceptatie opeens. Vraag in algemene termen hoe ze denken over homo's en het homohuwelijk en je krijgt een heel ander beeld dan dat je concreet vraagt hoe ze het vinden als homo's voor hun neus gaan zoenen. Dat is de dubbele moraal. Je kunt het positief voorwaardelijke acceptatie noemen, maar ook schijntolerantie' (Jong & Zwaan, 2015).

De casestudies illustreren duidelijk dat homonegativiteit in Nederland niet alleen plaats vindt binnen het domein van religie. Ook in deze casestudies waarbij geloof geen duidelijke rol speelt, is een duidelijke afwijzing van homoseksualiteit te zien. Het doel van deze scriptie is te onderzoeken hoe deze verwoordingen overeen komen. In plaats van deze twee discoursen als tegenstelling te benaderen, analyseren de volgende paragrafen de overeenkomsten binnen de genoemde christelijke en seculiere homonegatieve uitspraken."

§ 5. Viezigheid en gender in de christelijke voorbeelden

In paragraaf 2 is uitvoerig uiteengezet dat in het seculiere discours homoseksualiteit 'vies' wordt genoemd. Daarnaast worden mannelijke homoseksuelen vrouwelijk genoemd. In de paragraaf is ook een poging gedaan tot het verklaren van het gebruik van deze woorden in het homofobe discours. Vergelijkbare retoriek wordt gebruikt in uitspraken die gebaseerd zijn op Bijbelteksten.

§ 5.1 'Vies'

In hoofdstuk 2 werden twee Bijbelteksten uit Leviticus aangehaald die worden gebruikt om homoseksualiteit op religieuze gronden af te wijzen. Dit was onder andere Leviticus 18: 22: 'Je mag niet het bed delen met een man zoals met een vrouw, dat is gruwelijk' en Leviticus 20 vers 13: 'Wie het bed deelt met een man als met een vrouw, begaat een gruweldaad'. Het woord 'gruwel' is opmerkelijk in deze teksten. Het Woordenboek der Nederlandsche Taal vertaalt gruwelen als volgt: 'huiveren, rillen, ijzen en zulks bepaaldelijk het zij tengevolge van plotseling ontsteltenis of schrik, hetzij tengevolge van afkeer of walging' (Moerdijk, 2000). Hoewel er dus verschillende verwoordingen worden gebruikt, wordt homoseksualiteit zowel in de Bijbel als in de onderzochte seculiere casussen nadrukkelijk 'vies' genoemd.

§ 5.2 Homoseksualiteit hoort niet

Ten tweede, uit de analyse van het werk van Douglas volgt de conclusie dat wanneer iets 'vies' genoemd wordt, men eigenlijk bedoeld dat iets niet zo hoort. Dit volgde niet alleen uit de analyse, maar werd zelfs letterlijk benoemd in één van de casestudies: 'Een vent gaat niet met een vent. Zo hoort het niet' (Diepen, 2015). Ook deze verwoording is terug te vinden in het conservatieve christelijke discours. Bijvoorbeeld in Romeinen 1:26-27 waar de gevoelens die mannen en vrouwen voor iemand van hetzelfde geslacht 'onnatuurlijk' worden genoemd. Homoseksualiteit wordt binnen deze verwoording gezien als iets wat tegen de scheppingsorde van God in gaat. Het is niet zoals God het bedoeld heeft en daarom tegennatuurlijk. Hier is een duidelijke overeenkomst in het woordgebruik te zien.

§ 5.3 Gender

Verder werd geconcludeerd dat homoseksualiteit in strijd is met de gendernormen zoals die bestaan in Nederland. Homoseksuele mannen zouden zich niet gedragen als echte mannen. Ook in de conservatieve verwoordingen vinden we een verstoring van gendernormen, met name in Leviticus 18 vers 22 en 20 vers 13: 'Je mag niet het bed delen met een man zoals met een vrouw, dat is gruwelijk' en 'Wie het bed deelt met een man als met een vrouw, begaat een gruweldaad'. Uit deze verzen blijkt duidelijk dat bij de beschrijving van seks tussen twee mannen, de tekst er vanuit gaat dat de man de plek van de vrouw overneemt. Een man deelt in deze verzen het bed met een man terwijl dat eigenlijk zou moeten met een vrouw. Uit het vers blijkt duidelijk dat rolverdeling tussen man en vrouw verstoord is. De man gedraagt zich als een vrouw. Daarnaast bleek uit de analyse van 1 Korinthe 6 vers 9 tot 10 dat het Griekse woord 'malekoi' oorspronkelijk vertaald werd met 'verwijfd' en later in verband is gebracht met homoseksualiteit. De vertaling is opvallend omdat 'malakoi' voor de eerste helft van de 20^e eeuw nooit vertaald is met homoseksualiteit, maar deze vertaling voor de conservatieven toch als juist, als logisch aanvoelt. Theoloog Jennings geeft aan dat er taalkundig weinig argumenten zijn voor deze vertaling. Volgens hem zegt de vertaling meer over het beeld dat conservatieven van homoseksuelen hebben. Blijkbaar zien zij 'verwijfd' als een synoniem voor homoseksualiteit. Zo sterk zelfs dat een vertaling van het woord 'verwijfd' naar 'homoseksueel', als kloppend voelt (Jennings, 2014, p. 211).

Dat ook binnen de christelijke voorbeelden wordt verwezen naar gender is niet uitzonderlijk. Traditionele religieuze instituties kennen een lange geschiedenis van gendernormen en hiërarchieën. Deze christelijke opvattingen over genderrelaties staan niet los van de bredere maatschappij. Ook de gelovigen leven in een cultuur waar men een classificeringssysteem handhaaft waarin gedrag onderverdeeld wordt in mannelijk en vrouwelijk gedrag. Anderzijds is dit systeem waarin een duidelijke scheiding te vinden is tussen vrouwelijk en mannelijk gedrag eveneens te ontdekken in de Bijbel. Het begint al bij het scheppingsverhaal waar God man en vrouw duidelijk apart scheidt, 'mannelijk en vrouwelijk schiep hij hen'³. In het Oude Testament is een duidelijk onderscheid te vinden in wetten en regels voor mannen en voor vrouwen. Door de Bijbelverhalen heen is er een duidelijke traditionele rolverdeling te ontdekken waarbij de mannen hoofd van het gezin zijn en voornamelijk verantwoordelijk zijn voor beslissingen en waar vrouwen huishoudelijke taken hebben en voor de kinderen zorgen (Hendriks, 2011). In het Nieuwe Testament is een dergelijke rolverdeling voornamelijk te vinden in brieven van Paulus, waar herhaaldelijk benadrukt wordt dat vrouwen een andere plaats hebben dan mannen. Zo schrijft Paulus in 1 Timotheüs 2: 11-12: 'Een vrouw dient zich te gehoorzaam en bescheiden te laten onderwijzen; ik sta haar dus niet toe dat ze zelf onderwijst of gezag over mannen heeft; ze moet bescheiden zijn' (Piper & Grudem, 1991, pp. x-xii). Niet alleen zijn deze teksten aanwezig in de Bijbel, de christelijke kerk heeft in het bijzonder vanaf de 19e eeuw het verschil tussen de twee seksen en de bijbehorende rolverdeling sterk benadrukt. De kerk verloor steeds meer invloed op de regering, economie en onderwijs. Er bleef slechts één voornaamste invloedssfeer bestaan, namelijk het gezinsleven. De kerk heeft deze invloed willen behouden door oude gezinsstructuren te

---

³ Genesis 1:27 uit de Nieuwe Bijbelvertaling

blijven prediken en vrouwen te bevestigen in hun huishoudelijke rol. Dit proces ging gepaard met een nadruk op de verschillen tussen de twee seksen en de bijbehorende rolverdeling waarbij de man het hoofd van het gezin is en de vrouw verzorgende taken op zich neemt (Woodhead, 2007, pp. 231-232). In de Bijbel en door de kerkgeschiedenis heen is er een grote nadruk op rolverdeling tussen man en vrouw. Dit model gaat uit van een verbintenis tussen twee mensen van een ander geslacht. Homoseksuele relaties gaan hiermee niet samen omdat een man in zo'n relatie vrouwelijke taken op zich moet nemen. Homoseksualiteit is daarom niet in lijn met de rolverdeling die wordt geschetst in de Bijbel (Bowie, 2000, p. 67).

Met name op het gebied van genderrollen zijn de overeenkomsten in het onderzochte christelijke en seculiere discours opvallend. In beide discourses wordt homoseksualiteit vies genoemd en beiden stellen dat homoseksualiteit afwijkt van de norm, niet natuurlijk is en niet zo hoort. De woordkeuze komt hier duidelijk overeen. Eveneens komt in beide verwoordingen naar voren dat men uitgaat van gendernormen die niet te rijmen zijn met een relatie tussen twee mensen van hetzelfde geslacht. Hoewel religieuzen deze rolverdeling kunnen steunen op Bijbelse argumenten, is de strekking tussen deze discourses hetzelfde.

§ 6. Geaardheid in de christelijke voorbeelden

Zoals beschreven in paragraaf drie wordt homoseksualiteit in de seculiere voorbeelden verweven met iemands identiteit. Iemand *is* homo. Een aantal zonen in het programma 'De roze wildernis' hadden niet het gevoel dat ze zichzelf konden zijn in een homofobe omgeving. Dat hun vaders hun homoseksualiteit niet accepteerden, voelde voor hen alsof zij niet werden geaccepteerd. Uit de uitspraken van de vaders en de scholieren bleek eveneens dat homoseksualiteit wordt gelinkt aan identiteit en homoseksualiteit niet wordt gezien als een tijdelijke fase.

Dit is eveneens terug te zien in de onderzochte christelijke verwoordingen. Er werd al beschreven dat het christelijke discours waarin homoseksualiteit als een ziekte wordt gezien waar iemand van genezen kan worden, nauwelijks vertegenwoordigd is in Nederland. Homoseksualiteit wordt niet gezien als ziekte, maar als onderdeel van iemands identiteit. Directeur van het 'Center for Research on Women' aan Bernard College Janet R. Jakobson en religiewetenschapper Anne Pellegrini noemen dit het 'born this way' argument. Het 'born this way' zet zich af tegen mensen die stellen dat homoseksuelen een keuze hebben om zich of homoseksueel of heteroseksueel te gedragen. Het 'born this way' stelt juist dat de geaardheid van homoseksuelen is aangeboren. Hun homoseksualiteit is onlosmakelijk met hen verbonden. Het is een intrinsiek onderdeel van iemands identiteit. homoseksuelen zouden daarom geen keuze hebben, maar homoseksueel *zijn* (Jakobsen & Pellegrini, 2004, pp. 76-77).

Binnen de conservatieve visie wordt homoseksualiteit gezien als een levenslange last die iemand dient te dragen. Homoseksualiteit wordt het 'kruis' genoemd dat homoseksuelen dagelijks op zich moeten nemen om Jezus te volgen. Hierbij wordt verwezen naar Lukas 9:23 waar Jezus uitlegt dat iedereen dagelijks zijn kruis op moet nemen om Hem te volgen. Een volgeling van Jezus zijn betekent volgens dit vers 'jezelf verloochenen'. Homoseksualiteit wordt gezien als voorbeeld van een dergelijk kruis en homoseksuelen moeten hun geaardheid dagelijks verloochenen om Jezus te volgen. Dit is een constant, levenslang proces (Hendriksen, 2013).

§ 7. Gedrag in de christelijke voorbeelden

Zoals opvalt uit de casussen en het onderzoek van Keuzenkamp bekoelt de tolerantie voor homoseksualiteit wanneer mensen homoseksueel gedrag zien. Met name de reacties op het forum Bokt over de bedscène tussen GTST-karakters Lucas en Edwin laten duidelijk zien dat homoseksualiteit geaccepteerd is zolang het privé is. Homoseksueel gedrag in het openbaar wordt als ongepast en 'aanstootgevend' ervaren.

Hier is een duidelijke overeenkomst te zien met het christelijke discours. De Bijbelteksten veroordelen homoseksueel gedrag, met name seks tussen twee mannen. Zo worden volgens de conservatieven de steden Sodom en Gomorra gestraft omdat de mannen uit de steden de engelen wilden verkrachten. Eveneens in Leviticus betreffen de verboden duidelijk seks tussen mannen. Ook in 1 Korinthe wordt gesproken over mannen die bij mannen liggen. Het valt op dat in elk van deze voorbeelden het gedrag wordt veroordeeld. Gevoelens en geaardheid worden in deze teksten niet bestraft. Het is daarom niet voor niets dat binnen het christelijk discours onderscheid gemaakt wordt tussen homofilie en homoseksualiteit, waarin homofielen alleen gevoelens hebben voor mensen van hetzelfde geslacht en homoseksuelen ook gehoor geven aan deze gevoelens. Homofilie is in het christelijk discours wijd geaccepteerd (Cain, 1993, p. 1578). Zoals in hoofdstuk 1 en 2 beschreven, betekent dit niet dat homoseksuele relaties zijn geaccepteerd. Volgens de conservatieve interpretatie van de besproken Bijbelteksten is een dergelijke relatie niet conform de Bijbel en wordt daarom bestempeld als zondig. De acceptatie van homoseksualiteit eindigt volgens de conservatieve visie wanneer het gedrag correspondeert met de geaardheid (Haidt, 2008, p. 65).

De overeenkomst met de seculiere casussen springt in het oog, ook daar verkoelt de tolerantie in veel gevallen wanneer men in aanraking komt met homoseksueel gedrag en bijvoorbeeld mensen van hetzelfde geslacht ziet zoenen. Hierbij kan het seculiere standpunt als volgt worden samengevat: homoseksualiteit wordt geaccepteerd zolang het niet zichtbaar is. In het conservatieve christelijke discours wordt de homoseksuele geaardheid geaccepteerd, maar is het praktiseren van deze gevoelens niet geoorloofd.

Dit neemt niet weg dat er ook verschillen zijn bij deze uitspraken. In het seculiere discours valt op dat men geen homoseksueel gedrag wil zien om persoonlijke redenen als: *'ik vind het vies'*, *'ik vind het onsmakelijk'* en *'ik voel me daar niet prettig bij'*. Het gaat hier duidelijk om persoonlijke overwegingen. Daarnaast gaat het om eigen ervaringen. Uit de casussen blijkt dat het probleem niet zozeer is dat twee mannen zoenen, maar dat mensen het vervelend vinden als zij dit zien. Echter, in het conservatieve christelijke discours wordt homoseksueel gedrag afgewezen omdat conservatieve christenen geloven dat God homoseksualiteit zondig vindt. Het gaat hierbij dus niet om persoonlijke overwegingen. De reden van deze overtuiging ligt buiten de individuele personen zelf. Daarnaast wordt er geen onderscheid gemaakt tussen gedrag in het openbaar en privé. Ook homoseksueel gedrag dat niemand ziet, is zondig. Het gaat namelijk niet om wat mensen van dit gedrag vinden, maar wat God hiervan vindt. Gezien christenen geloven in een alziende God is onderscheid tussen openbaar en privé niet relevant (Olsman & Ganzevoort, 2011, p. 76).

Desalniettemin is de veroordeling van homoseksueel gedrag in beide voorbeelden opvallend. In beide verwoordingen komt nadrukkelijk naar voren dat een homoseksuele geaardheid geaccepteerd wordt, maar dat deze tolerantie duidelijke grenzen heeft. In beide gevallen ligt deze grens bij concreet homoseksueel gedrag.

Conclusie

Het doel van deze scriptie was een eerste aanzet te maken bepaalde Nederlandse verwoordingen uit christelijke en seculiere voorbeelden waarin homoseksualiteit werd afgewezen in kaart te brengen. In plaats van dit als twee totaal verschillende verwoordingen te beschouwen, lag de nadruk op de overeenkomsten tussen deze redeneringen.

De eerste deelvraag was: welke verwoordingen worden door christenen gebruikt om homoseksualiteit af te wijzen en hoe worden deze weerlegd? In het tweede hoofdstuk werden vier Bijbelteksten besproken die gebruikt worden om homoseksualiteit af te wijzen, namelijk Genesis 19, Leviticus 18 vers 22 en hoofdstuk 20 vers 13, Romeinen 1: 26-27 en 1 Korinthe 6 vers 9 en 10. Er is bewust gekozen om Bijbelteksten te gebruiken als voorbeelden van christelijke verwoordingen, omdat er in het wetenschappelijk debat veel aandacht gaat naar welke rol de Bijbel speelt bij het veroordelen van homoseksualiteit. Zo kan het idee ontstaan dat de Bijbel de verklaring is voor de homofobe visie van conservatieve christenen. Aan de hand van het werk van Ludger Viefhues-Bailey werd echter aangetoond dat de Bijbel lezen complex is en dat er allerlei niet-religieuze factoren meespelen in het interpreteren van Bijbelteksten. Individuele factoren zoals opvoeding, ervaringen en contacten spelen hierbij een belangrijke rol, maar ook de cultuur en samenleving waarin een gelovige leeft. Het is een feit dat de leden van de kerk in Nederland in een overwegend gesecculariseerde samenleving leven. In overeenkomst met hoe men in Nederland vanaf de jaren zestig steeds toleranter werd ten opzichte van homoseksualiteit, is er een zelfde beweging gaande binnen het christendom: het liberale, christelijke standpunt over homoseksualiteit krijgt steeds meer grond in Nederland. Dit weerlegt de bewering dat het conservatieve discours waarin homoseksualiteit wordt afgewezen alleen bestaat uit Bijbelteksten. Externe factoren waaronder maatschappelijke denkbeelden beïnvloeden de gelovigen waardoor een tolerante bijbeluitleg voor steeds meer christenen als 'juist resoneert'. Dat betekent overigens niet dat liberalen de eerder genoemde Bijbelteksten niet meer lezen, zij hebben deze teksten alleen anders geïnterpreteerd. In paragraaf 3 werd aangetoond dat elk van deze vier teksten eveneens op een homotolerantie wijze te interpreteren is.

De tweede deelvraag was: Welke overeenkomsten worden in de voorbeelden uit de seculiere, publieke uitspraken over homoseksualiteit gevonden? Om hier antwoord op te krijgen werden drie niet-religieuze casussen onderzocht waarin homoseksualiteit werd afgewezen. De eerste casus vormde de uitspraken op discussiefora naar aanleiding van een bedscène uit de Nederlandse soapserie 'Goede tijden, slechte tijden' tussen twee mannelijke hoofdpersonen. De tweede casus betrof het onderzoek van Marijke Naezer naar bijnamen die middelbare scholieren voor elkaar gebruiken. De laatste casus waren verschillende uitzendingen van het programma 'De roze wildernis' waarin Arie Boomsma samen met vier homoseksuele zonen en hun heteroseksuele vaders door Argentinië trekt.

In deze casestudies vielen een drietal overeenkomsten op. Allereerst werden mannelijke homoseksuelen in elk van de casestudies regelmatig 'vies', 'onsmakelijk' of 'vuil' genoemd. Daarnaast werden homoseksuelen vaak geassocieerd met vrouwelijke eigenschappen. Aan de hand van het werk van Mary Douglas en Judith Butler kon worden aangetoond dat het feit dat mannelijke homoseksuelen vies werden genoemd en als vrouwen gezien werden met elkaar te maken hebben. Douglas beschrijft in haar boek 'Purity and Danger' dat wanneer iets vies genoemd wordt, men eigenlijk bedoelt dat iets niet zo hoort. Ook dit was terug te zien in de casussen waarin een van de vaders uit 'De roze wildernis' zei: 'Een vent met een vent, dat hoort toch niet (...)'. Aan de hand van deze theorie kon de conclusie worden getrokken dat homoseksualiteit voor sommigen niet hoort. Judith Butler beschreef dat dit te maken heeft met 'gender', namelijk dat van een man wordt verwacht dat hij zich mannelijk gedraagt en van een vrouw wordt verwacht dat zij zich vrouwelijk gedraagt. Als iemand dit niet doet wordt dit als onnatuurlijk en raar ervaren. Homoseksualiteit is in strijd met deze gendernormen, gezien het verleiden van vrouwen of mannen onderdeel is van mannelijk en vrouwelijk gedrag. Daarnaast krijgen

mannelijke homoseksuelen het verwijt zich ook op andere gebieden zoals in gedrag, houding en interesses vrouwelijk te gedragen. Een man die op een man valt kan daarom geen echte man zijn.

Een tweede overeenkomst in de casestudies was dat elk van de uitspraken, hoe negatief of positief zij ook over homoseksualiteit waren, stelden dat homoseksualiteit verbonden is met iemands identiteit. Homoseksualiteit wordt niet gezien als iets wat iemand doet of een tijdelijke fase, homoseksualiteit is verweven met hoe iemand is en de casestudies laten zien dat men er van uit gaat dat de homoseksuelen zo zullen blijven.

De laatste overeenkomst was dat men weinig tot niet tolerant was wanneer men direct geconfronteerd werd met homoseksueel gedrag. Tolerantie verkoelt wanneer bijvoorbeeld twee mannen zoenen. Van acceptatie van homoseksualiteit leek geen sprake, slechts van tolerantie met zeer duidelijke voorwaarden.

De hoofdvraag was: wat zijn de overeenkomsten tussen uitspraken gebaseerd op christelijke en seculiere retoriek waarbij homoseksualiteit wordt afgewezen in het Nederlandse publieke debat?

Er bleek dat elk van de drie genoemde overeenkomsten uit de seculiere voorbeelden, ook terug kwamen in de christelijke verwoordingen. Zo wordt homoseksualiteit ook in het christelijk discours 'vies' genoemd of specifieker 'gruwel'. Ook de uitspraak dat homoseksualiteit niet hoort was terug te zien in Romeinen 1 vers 26 en 27 waar seks tussen twee mannen of twee vrouwen 'onnatuurlijk' wordt genoemd. Ten slotte is ook de verstoring van gendernormen terug te zien in de christelijke bewoording, voornamelijk in Leviticus 18 vers 22 en 20 vers 13: 'Je mag niet het bed delen met een man zoals met een vrouw, dat is gruwelijk' en 'Wie het bed deelt met een man als met een vrouw, begaat een gruweldaad'. Uit deze verzen bleek duidelijk dat bij de beschrijving van seks tussen twee mannen de man de plek van de vrouw overneemt en de man zich gedraagt als een vrouw.

Ook de tweede overeenkomst over de homoseksuele identiteit is terug te zien in de christelijke bewoording. Binnen de conservatieve visie wordt homoseksualiteit gezien als een levenslange last die iemand dient te dragen, hierbij wordt verwezen naar Lukas 9:23: 'Wie achter mij aan wil komen, moet zichzelf verloochenen en dagelijks zijn kruis op zich nemen en mij volgen'. Homoseksualiteit wordt het kruis genoemd wat homoseksuelen dagelijks op zich moeten nemen om Jezus te volgen. Homoseksualiteit wordt niet gezien als tijdelijke fase of ziekte, maar als iets wat verweven is met iemands identiteit. Opnieuw is hier een duidelijke overeenkomst te zien met de seculiere verwoordingen.

De laatste overeenkomst die in het oog springt, is de commotie die ontstaat wanneer het gaat over homoseksueel gedrag. Uit de seculiere voorbeelden viel op hoe de tolerantie voor homoseksualiteit verkoelde zodra men twee mannen zag zoenen. Hier is een duidelijke overeenkomst te zien met het christelijke discours waarin alleen gedrag veroordeeld wordt. Zo worden in Genesis 19 en in Leviticus 18 en 22 geen homoseksuele gevoelens of gedachten bestraft, maar gedrag. Dit is de reden dat men binnen het christelijk discours onderscheid maakt tussen homofilie en homoseksualiteit, waarin homofielen alleen gevoelens hebben voor mensen van hetzelfde geslacht en homoseksuelen ook gehoor geven aan deze gevoelens. Homofilie is in het christelijk discours wijd geaccepteerd. Over het algemeen zijn homoseksuelen die hun gevoelens niet praktiseren en dus geen relaties aangaan met iemand van hetzelfde geslacht geaccepteerd. Homoseksualiteit echter is volgens de conservatieve visie niet conform de Bijbel en wordt bestempeld als zondig (Haidt, 2008, p. 65). In beide voorbeelden bekoelt de tolerantie wanneer men in aanraking komt met homoseksueel gedrag en bijvoorbeeld mensen van hetzelfde geslacht zien zoenen.

In deze scriptie is aangetoond dat bewoordingen uit christelijke voorbeelden overeenkomen met seculiere verwoordingen. Enerzijds wordt de christelijke gemeenschap beïnvloed door moderne seculiere opvattingen over acceptatie van seksuele diversiteit en seksuele vrijheid zoals dat

aangemoedigd wordt in het hedendaagse publieke discours in Nederland. Dit geeft mogelijkheid tot een meer liberale lezing van Bijbelteksten over homoseksualiteit. Dit is geen eenvoudige oorzaak-gevolg relatie, verder onderzoek zou inzicht kunnen geven in de ontwikkeling van homotolerante retoriek binnen de Nederlandse christelijke gemeenschap. Daarnaast zou het interessant zijn om een vergelijkbaar onderzoek te doen naar het christelijk discours in Nederland zonder terug te grijpen op Bijbelteksten en bijvoorbeeld uitspraken van christelijke autoriteiten, christelijke blogs en christelijke opinieartikelen te bestuderen.

Anderzijds heeft deze scriptie aangetoond dat in het publieke en wetenschappelijk debat acceptatie van homoseksualiteit en religie vaak tegenover elkaar geplaatst worden. Echter, homonegatieve uitspraken beperken zich niet tot religieuze domeinen, maar zijn ook te vinden in seculiere casussen. Deze scriptie heeft aangetoond dat in zogenaamde seculiere verwoordingen invloeden uit de Bijbel terug te zien zijn. Deze scriptie hoopt een aanzet te zijn om beide soorten bewoordingen niet als tegenovergesteld te zien. Hierdoor problematiseert deze scriptie het idee dat seculiere en religieuze opvattingen en uitspraken over homoseksualiteit eenvoudig te onderscheiden zijn. Om nog meer inzicht te verschaffen in deze complexiteit is verder en breder onderzoek van belang. Allereerst kan er meer onderzoek gedaan worden naar meer en verschillende niet-religieuze casussen in Nederland, om zo een completer beeld te krijgen naar seculiere verwoordingen waarin homoseksualiteit wordt afgewezen. Vervolgens, een belangrijke vraag die in deze scriptie niet behandeld is, is of er ook overeenkomsten zijn tussen seculier en religieuze verwoordingen waarin vrouwelijke homoseksualiteit wordt afgewezen. Dit kan een onderwerp zijn voor verder onderzoek. Daarnaast zou onderzoek naar de oorzaken van deze overeenkomsten in bewoording interessant kunnen zijn. Eveneens zou er vergelijkbaar onderzoek gedaan kunnen worden in andere contexten dan Nederland.

Summary

The overriding purpose of this thesis was to discover potential similarities in certain Dutch phrasings from Christian and non-religious cases which condemn homosexuality. Instead of viewing these two phrasings as separate, this thesis focused on the similarities between the two.

The first goal was to describe certain Christian phrasings which condemn homosexuality. The first chapter described four bible verses which conservative Christians use to disapprove homosexuality, namely Genesis 19, Leviticus 18 verse 22 and chapter 20 verse 13, Romans 1 verses 26 and 27 and finally Corinthians 6 verses 9 and 10. I chose deliberately to use bible verses as cases to describe Christian phrasing of condemning homosexuality, because the scientific debate on the relation between religion and sexuality concentrates on the role the Bible plays in condemning homosexuality. This may give rise to the claim that the Bible is the primary reason for the homophobic vision of conservative Christians. However, Ludger Viefhues-Bailey explains the rather complex process of reading the bible. He explains that when reading the bible, all kinds of individual factors like upbringing, experiences and contacts but also society play an important role in interpreting the Bible. Since modern times, the liberal, Christian view about homosexuality became more popular, just as people in the Netherlands became more tolerant about homosexuality from the sixties on. This observation refutes the assertion that the conservative phrasing which condemns homosexuality only exist of biblical arguments. Culture influences believers, causing the liberal bible interpretation to 'resonate as right' for more Christians. This doesn't mean that the liberals ignore these four bible verses mentioned above, they only interpret them differently. Paragraph 3 explains how these four texts can be interpreted in a tolerant way.

The second goal was to describe phrasings of condemning homosexuality which are not related to religion. To describe these phrasings, I used three different cases. The first case consisted of postings on message boards about a sex scene between two male characters in the Dutch soap opera 'Goede tijden, slechte tijden'. The second case was the research of Marijke Naezer to the nicknames students use for each other. The last case consisted of several episodes of 'De roze wildernis' a Dutch TV-series about four homosexuals who traveled with their heterosexual dads through Argentina.

In these cases I saw three similarities. First, the homosexuals were called 'dirty', 'disgusting' or 'filthy' in each case. Besides, the homosexual men were associated with womanly traits. The boys in high school described in the research of Naezer were called 'homo' when they moved or behaved feminine. The statements from the cases made clear that homosexuals are not regarded as masculine and seem to pose a threat to idealized virility. The work of anthropologist Mary Douglas explained that the fact that gay men are called dirty and the fact that they are seen as women are related. Douglas describes in 'Purity and Danger' that when someone calls something 'dirty' he actually means 'out of place' or 'unusual'. This was also literally mentioned in one case where a dad in the program 'De roze wildernis' said: 'A guy with a guy, that is not how it is meant to be (...)'. This statement and the theory of Mary Douglas showed that for some, homosexuality is not meant to be. Philosopher Judith Butler explained this has to do with 'gender', in other words: a man is expected to behave masculine and a woman feminine. When a person doesn't behave like this, this is regarded as strange and unnatural. Homosexuality is contrary to these gender norms, because seducing women is part of masculine behavior. Adjacent to this, homosexuals are said to behave feminine in other ways, like behavior, posture and interests. Therefore, a man who likes men, can't be a real man.

A second parallel was that every statement from the cases claimed that homosexuality is a part of someone's identity. Homosexuality is not viewed as an act or phase, but as a part of someone's self. Every statement from the cases claimed that the homosexuals will be homosexual for the rest of their lives. Their sexual preferences are seen as their sexual identity.

The third and last similarity was that tolerance vanished when one was confronted with direct, homosexual behavior. For example, although people on the internet fora claimed to be tolerant about homosexuality, they couldn't endure seeing two men kiss in a soap. Homosexuality doesn't seem to be accepted, only tolerated under strict conditions.

Again, the overriding purpose of this study was to discover potential similarities in phrasings from Christian and non-religious cases which condemn homosexuality. I concluded that the three similarities in phrasing from the non-religious cases were also used in the Christian examples. For example, also in the Christian discourse homosexuality is called 'dirty', or to be more specific 'an abomination'. Also the statement that homosexuality is unnatural is used in Romans 1 verses 26 and 27 where sex between two men is called 'unnatural'. At last, the disorder of gender norms is as well clearly mentioned in the Christian phrasing, mainly in Leviticus 18 verse 22 and chapter 20 verse 13: 'Thou shalt not lie with mankind, as with womankind: it is abomination' and 'If a man also lie with mankind, as he lieth with a woman, both of them have committed an abomination: they shall surely be put to death; their blood shall be upon them'. According to these texts when two men have sex, one of them takes a role which is originally intended for a woman. It shows that this man behaves as a woman.

Second, also the statement that homosexuality is interwoven with someone's identity is mentioned in the Christian discourse. According to conservative Christians homosexuality is a burden for life. They refer to Luke 9:23: 'If any man will come after me, let him deny himself, and take up his cross daily, and follow me'. Homosexuality is believed to be an example of such a cross. Homosexuality isn't seen as a phase of illness, but as part of someone's identity. Again this is a clear similarity with the non-religious, secular cases.

The last parallel is the commotion about homosexual behavior. The non-religious cases showed how toleration vanished when people, for example, saw two men kiss. The analogy with the Christian phrasing is remarkable. The Bible verses predominantly condemned homosexual behavior, or more specific sex between men. Genesis 19 and Leviticus 18 and 22 don't disapprove of romantic feelings or thoughts, but specific behavior. This is why Christians strictly distinguish homosexuals from homophiles. Homosexual is used to refer to men and women who have a sexual relationship with someone of the same sex, while homophile refers to men and women who have romantic feelings for someone of the same sex. Homophiles are generally accepted in the Christian discourse but according to conservative Christians homosexuality is sanctioned by the Bible and therefore sinful. As is shown in both the secular and Christian examples, attitudes toward homosexuality change quickly when people are confronted with actual homosexual behavior.

This thesis shows that phrasings from Christian cases are sometimes similar to Dutch, non-religious phrasings. I hope that this thesis makes way for a discussion to accept these two phrasings not as two complete different worlds, but to see parallels in Christian and secular reasoning.

Bibliografie

- AD. (2016, 6 16). *Paul de Leeuw uitgescholden bij herdenking Orlando*. Opgehaald van Algemeen Dagblad: <http://www.ad.nl/show/paul-de-leeuw-uitgescholden-bij-herdenking-orlando~aed13b5f/>
- Bokt. (2011, 2 25). *Homovrijscène GTST leidt tot veel commotie?!?!?* Opgehaald van Bokt : Homovrijscène GTST leidt tot veel commotie?!?!?
- Bonhoeffer, D. (1995). *Ethics* (Touchstone Edition ed.). New York: Simon & Schuster Inc.
- Bos, D., Derks, M., Ganzevoort, R., Jovanovic, M., Korte, A.-M., Sremac, S., & Berg, M. (2014). Religion, homosexuality, and contested social orders in the Netherlands, the Western Balkans and Sweden. In G. H. G, *Religion in Times of Crisis* (pp. 116-134.). Leiden/Boston: Brill.
- Boswell, J. (1980). *Christianity, Social Tolerance and Homosexuality*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bowie, F. (2000). *The Anthropology of Religion. An Introduction*. . Malden: Blackwell Publishing .
- Buijs, L., Hekma, G., & Duyvendak, J. (2009). *Als ze maar van me afblijven. Een onderzoek naar antihomoseksueel geweld in Amsterdam*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Butler, J. (2005). Against Proper Objects. In E. Hackett , & S. Haslanger , *Theorizing Femininisms* (pp. 540-551). Oxford: Oxford University Press; .
- Butler, J. (2006). *Gender Trouble* . Londen: Taylor and Francis.
- Cain, P. A. (1993, 9). Litigating for Lesbian and Gay Rights: A Legal History. *Virginia Law Review*, pp. 1551-1641.
- Campbell, D. A. (2013). *The Deliverance of God: An Apocalyptic Rereading of Justification in Paul* . Eerdmans.
- Diepen, J. v. (Regisseur). (2015). *De roze wildernis. Aflevering 1* [Film].
- Diepen, J. v. (Regisseur). (2015). *De roze wildernis. Aflevering 2* [Film].
- Diepen, J. v. (Regisseur). (2015). *De roze wildernis. Aflevering 3* [Film].
- Diepen, J. v. (Regisseur). (2015). *De roze wildernis. Aflevering 8* [Film].
- Dijk, R. v. (2014, 7 31). *Arie Boomsma brengt in de jungle homoseksuele jongens en hun vader dichterbij elkaar*. Opgehaald van KRO perssite : <http://pers.kro.nl/programmas/kro-de-roze-wildernis>
- Dijk, T. (2012, 11). Homoseksualiteit zondig? Welnee! *Kleintje VGST*, pp. 3-8. Opgehaald van <http://www.tvandijk.nl/wp-content/uploads/2012/11/Homoseksualiteit-zondig-welnee.pdf>
- Douglas, M. (1976). *Purity and Danger: an Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. . London: Routledge.
- Ganzevoort , R., & Korte, A.-M. (2015). *Contested Privates in Public Debate: The Polarization of Homosexuality and Religion in Contemporary*. Opgehaald van Godsdienst Wetenschap: <http://www.godsdienstwetenschap.nl/media/images/Pre-arranged%20sessions%20EASR14/Contested%20Privates%20in%20Public%20Debate.pdf>
- Haidt, J. (2008, 1). Morality . *Perspectives on Psychological Science*, pp. 65-72.
- Harding, S. F. (2000). *The Book of Jerry Falwell: Fundamentalist Language and Politics* . Princeton: Princeton University Press.
- Hendriks, C. (2011, 12 1). *Hoe gelijk zijn man en vrouw?* Opgehaald van Trouw: <http://www.trouw.nl/tr/nl/5091/Religie/article/detail/3060112/2011/12/01/Hoe-gelijk-zijn-man-en-vrouw.dhtml>
- Hendriksen, K. (2013, 2 24). *Waarom ik vrolijk mijn kruis wil dragen*. Opgehaald van Cornelis Hendriksen: <https://cornelishendriksen.wordpress.com/2013/02/24/waarom-ik-vrolijk-mn-kruis-wil-dragen/>
- Jakobsen, J. R., & Pellegrini, A. (2004). *Love the sin*. Boston: Beacon Press.
- Jennings, T. W. (2014). Same-Sex Relations in the Biblical World. In A. Thatcher, *The Oxford Handbook of Theology, Sexuality and Gender* (pp. 206-221). Oxford : Oxford University Press.

- Jong, L., & Zwaan, I. (2015, 5 11). *Als twee mannen zoenen, verdampt de acceptatie*. Opgehaald van de Volkskrant: <http://www.volkskrant.nl/opinie/-als-twee-mannen-zoenen-verdampt-de-acceptatie~a4014380/>
- Keuzenkamp, S. B. (2007). *Gewoon doen: de acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. Den Haag : Sociaal en Cultureel Planbureau .
- Klompenshouwer, L. (2014, 1 24). *Homovrijscène GTST leidt tot veel commotie* . Opgehaald van NRC: <http://www.nrc.nl/nieuws/2014/01/24/homovrijscenet-GTST-leidt-tot-veel-commotie-a1427729>
- Landelijk Bureau Remonstranten. (2016). *Homoseksualiteit*. Opgehaald van Remonstranten: <https://www.remonstranten.nl/mijn-god-trouwt-ook-homos/>
- Martin, D. B. (1996). Arsenokoïtes and malakos meanings and consequences. In R. L. Brawley, *Biblical Ethics & Homosexuality: Listening to Scripture* (pp. 117-136). Louisville: Westminster John Knox Press.
- MediaCourant. (2011, 2 25). *Ophef over homoscènes in Goede Tijden Slechte Tijden*. Opgehaald van MediaCourant : <http://www.mediacourant.nl/2011/02/ophef-over-homoscenes-in-goede-tijden-slechte-tijden/>
- MediaCourant. (2014, 9 25). *Andere Tijden duikt in de Geschiedenis van GTST*. Opgehaald van MediaCourant: <http://www.mediacourant.nl/2014/09/andere-tijden-duikt-in-geschiedenis-gtst/>
- Moerdijk, F. (2000). *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. Opgehaald van De Geïntegreerde Taal-Bank : <http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=WNT&id=M022566&lemmodern=gruwel>
- Moon, D. (2004). *God, Sex & Politics. Homosexuality and Everyday Theologies*. Chicago: The University of Chicago Press .
- Moons, E. (2013, 6 24). *Homoseksuelen voelen zich onveiliger en zijn vaker slachtoffer*. Opgehaald van Centraal Bureau voor Statistiek: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2013/26/homoseksuelen-voelen-zich-onveiliger-en-zijn-vaker-slachtoffer>
- Moore, G. (2003). *Question of Truth: Christianity and Homosexuality*. Londen: Continuum.
- Naezer. (2005). Ik homo . *Raffia*, 6-10.
- Naezer, M. (2015, 10 30). *Seks als activiteit en niet als identiteit*. Opgehaald van Welke Kast: <https://welkekast.wordpress.com/2015/10/30/seks-als-activiteit-en-niet-als-identiteit/>
- Olsman, E., & Ganzevoort, R. (2011). *Adam en Evert*. Kampen : Ten Have .
- Pardoën, J. (2000, 8 27). *Homoseksueel kind maakt ouders bang, boos en verdrietig*. Opgehaald van Oudersonline: <https://www.ouders.nl/artikelen/homoseksueel-kind-maakt-ouders-bang-boos-en-verdrietig>
- Pinker, S. (1994). Mind Design. In S. Pinker, *Language and Instinct* (pp. 404-415). Londen: Penguin Books .
- Piper, J., & Grudem, W. (1991). *Recovering biblical Manhood & Womanhood* . Wheaton : Crossway Books.
- Reformatorisch Dagblad. (2013, 06 29). *Wel of niet inenten: altijd Gods bescherming nodig*. Opgehaald van Reformatorisch Dagblad: http://www.refdag.nl/achtergrond/gezondheid/wel_of_niet_inenten_altijd_gods_bescherming_nodig_met_video_1_750779
- Rogers, J. (2006). *Jesus, the Bible, and Homosexuality. Explode the Myths, Heal the Church*. . Louisville : Westminster John Knox Press .
- Rooduijn, T. (2007, 4 6). *Kampen om homo's te genezen*. Opgehaald van NRC Next: http://vorige.nrc.nl//media/article1786146.ece/Kampen_om_homo_s_te_genezen
- Schepper, J. d. (2012). *Wat christenen geloven*. Tiel: Lannoo Uitgeverij.
- Smith, C. (2002). *Christian America? What Evangelicals Really Want* . California : University of California Press .
- Smith, C. (2011, 11). *What Paul meant by malakoi* . Opgehaald van Gay and Slaves: http://www.gaysandslaves.com/mal_discuss.html

- Stone, K. (2008). Bibles That Matter: Biblical Theology and Queer Performativity. *Biblical Theology Bulletin* , 14-24.
- Swirc, M. (2001, 8 18). *Genezen van homoseksualiteit*. Opgehaald van De Groene Amsterdammer : <https://www.groene.nl/artikel/genezen-van-homoseksualiteit>
- Viefhues-Bailey, L. H. (2010). 'Religious Interests Between Bible and Politics.' . In L. H. Viefhues-Bailey, *Between a Man and a Woman? Why Conservatives Oppose Same-Sex Marriage*. (pp. 29-60). New York: Columbia University Press.
- Wekker, G. (. (1999). What's identity got to do with it? Rethinking identity in light of themati work in Paramaribo, Suriname. In E. a. Blackwood, *Female desires: Transgender practices across cultures* (pp. 119-138). New York: Columbia University.
- Woodhead, L. (2007). Sex and Secularization. In e. Gerard Loughlin, *Queer Theology: Rethinking the Western Bod* (pp. 230-244). Oxford: Blackwell Publishing.